

Werkwijzer:
**Contact met een zieke leerling
en zijn ouders**

Werkwijzer:

Contact met een zieke leerling en zijn ouders

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
1.1 Wat is deze Werkwijzer?	5
1.2 Voor wie is deze Werkwijzer bedoeld?	5
1.3 Waarom aan de slag met deze Werkwijzer?	5
1.3.1 Verantwoordelijkheid van de school	6
1.3.2 Ontwikkeling stimuleren	6
1.3.3 Burgerschap	7
1.3.4 Samengevat	7
1.4 Hoe aan de slag met deze Werkwijzer?	7
2. Een zieke leerling op school	9
2.1 Inleiding	9
2.2 Steungroep	9
2.3 Ouders van een zieke leerling	10
2.3.1 Vorm van contact	10
2.3.2 Inhoud van contact	11
2.3.3 Afspraken over contact met klasgenoten	12
2.4 Ouders van andere leerlingen	13
2.4.1 Andere ouders informeren	13
2.4.2 Inhoud van informatie aan andere ouders	14
2.4.3 Wijze van informeren	15
3. Onderwijsbehoeften van een zieke leerling	17
3.1 Inleiding	17
3.2 Onderwijsbehoeften	17
3.2.1 Behoefte aan aangepaste hoeveelheden werk	17
3.2.2 Behoefte aan feedback op het gemaakte werk	17
3.2.3 Behoefte aan ontwikkelingskansen	18
3.2.4 Behoefte aan een plek in de klas	18
3.2.5 Behoefte aan informatie over wat op school gebeurt	18
3.3 Tips	18
4. Onderwijsondersteunende middelen	21
4.1 Inleiding	21
4.2 Consulents onderwijs ondersteuning zieke leerlingen vanuit onderwijsbegeleidingsdiensten	21
4.3 Consulents onderwijs ondersteuning zieke leerlingen vanuit een Educatieve Voorziening van een academisch ziekenhuis	21
4.4 (Preventieve) Ambulante begeleiding	21
4.5 Leerlinggebonden financiering	22
4.6 Onderwijs op afstand	22

5. In de groep	25
5.1 Inleiding	25
5.2 Begrip van ziekte	25
5.2.1 Kleuters	25
5.2.2 Basisschoolleeftijd	26
5.3 Lessuggesties	27
5.3.1 Klasgenoten informeren over ziekte	28
5.3.2 Hulpmiddelen voor een groepsgesprek	32
5.3.3 Zorgen uiten	33
5.3.4 Contact stimuleren tussen klasgenoten en een zieke leerling	35
5.3.5 Contact door het aanpassen van reguliere lessen	38
6. Andere betrokken leerlingen binnen de school	47
6.1 Inleiding	47
6.2 Brussen in een andere groep	47
6.2.1 Een brus in de groep begeleiden	48
6.2.2 Individuele gesprekken met een brus	48
6.3 Betrokken medeleerlingen in andere groepen	49
7. Terugkeer van een zieke leerling op school	51
7.1 Inleiding	51
7.2 Terugkeer in de groep	51
7.3 Onderwijsbehoeften van een zieke leerling	52
7.3.1 Behoeftte aan aangepaste hoeveelheden werk	52
7.3.2 Behoeftte aan begeleiding bij de aansluiting met leeftijdgenoten	52
7.3.3 Behoeftte aan extra zorg en aandacht	52
7.3.4 Behoeftte aan zelfstandigheid	52
7.3.5 Behoeftte aan zelfvertrouwen	52
7.3.6 Behoeftte aan veiligheid	53
7.3.7 Behoeftte aan continuïteit	53
7.3.8 Behoeftte aan flexibiliteit	53
7.4 Tips	53
7.5 Contact met ouders	55
7.6 Wanneer een leerling niet meer terugkeert	55
Dankwoord	57
Literatuurlijst	59
Bijlagen	61
Bijlage 1: Draaiboek ouderbijeenkomst	62
Bijlage 2: Voorbeeld uitnodiging ouderbijeenkomst	64

1. Introductie

1.1 Wat is deze Werkwijzer?

Contact met leeftijdgenoten is van groot belang voor een optimale ontwikkeling van kinderen. Wanneer een kind een ongeluk krijgt, plotseling ernstig ziek wordt of chronisch ziek is, kan het voorkomen dat hij gedurende een langere periode van school afwezig is. Tijdens zijn afwezigheid loopt hij naast de lesstof ook het contact met leeftijdgenoten mis. Een ziekte heeft op die manier niet alleen een negatieve invloed op de lichamelijke ontwikkeling, maar ook op de ontwikkeling op cognitief en sociaal-emotioneel gebied. Het doel van deze Werkwijzer is om leerkrachten handreikingen te bieden zodat zij tijdens de afwezigheid van een zieke leerling het contact tussen hem en zijn leeftijdgenoten kunnen stimuleren en in stand kunnen houden. Een leerkracht kan op die manier de negatieve invloed van een ziekte op de sociaal-emotionele ontwikkeling van een leerling minimaliseren.

Omdat het behouden van contact met de leerkracht en de klasgenoten voor een zieke leerling zeer belangrijk is, geeft deze Werkwijzer handvatten om dit contact vorm te geven. Hierbij geeft de Werkwijzer zowel ideeën voor het vormgeven van het contact tussen een zieke leerling en zijn klasgenoten, als voor het contact tussen de school en de ouders van een zieke leerling en de ouders van de andere leerlingen.

In deze wijzer zal steeds over 'een zieke leerling' of 'zieke leerlingen' worden gesproken. Hiermee worden leerlingen bedoeld die door ziekte of verwondingen gedurende een langere tijd van school afwezig zijn. In verband met de leesbaarheid van de tekst is er in deze Werkwijzer voor gekozen om met 'hij' en 'hem' te verwijzen naar een zieke leerling. Uiteraard wordt hiermee ook 'zij' en 'haar' bedoeld. Hetzelfde geldt voor verwijzingen naar de leerkracht. Daarnaast is er in deze tekst voor gekozen om te spreken over 'ouders'. Hiermee worden zowel ouder(s) als verzorger(s) bedoeld.

1.2 Voor wie is deze Werkwijzer bedoeld?

Deze Werkwijzer is bedoeld voor leerkrachten, intern begeleiders en directies in het (speciaal) basisonderwijs die op hun school te maken hebben met een leerling die door ziekte langdurig afwezig is. De suggesties uit de Werkwijzer zullen vooral geschikt zijn voor leerlingen die afwezig zijn door een ernstige, acute ziekte, zoals kanker, of door incidentele ziektes en verwondingen, zoals wanneer een leerling een ernstig ongeluk heeft gehad. Sommige suggesties kunnen mogelijk ook toegepast worden in het geval van afwezigheid door een chronische ziekte, zoals een spierziekte of hartafwijking.

1.3 Waarom aan de slag met deze Werkwijzer?

De school waar een zieke leerling staat ingeschreven is verantwoordelijk voor het lesaanbod aan de leerling. Hiervoor is het van belang om contact te houden met deze leerling en zijn ouders. Wanneer een leerling door ziekte langdurig afwezig is, kan dit voor een leerkracht echter lastig zijn. Vooral bij acute of plotselinge oorzaken van de ziekte en afwezigheid, zoals wanneer er sprake is van kanker of een ernstig ongeluk, spelen er voor de leerkracht zelf ook allerlei emoties mee. Gevoelens als angst, verwarring en verdriet kunnen ervoor zorgen dat een leerkracht niet direct goed weet hoe hij professioneel naar de leerling en zijn ouders toe kan handelen. Ook kan het dan lastig zijn om te bedenken wat hij kan vertellen aan de andere leerlingen en op welke manier dit het beste kan.

Wanneer bekend wordt dat een leerling een chronische ziekte heeft, maakt dit soms minder heftige emoties los. Het kan zijn dat de ziekte al bekend is bij de aanmelding van een leerling op school en hij vanaf het begin af aan regelmatig afwezig is geweest. Toch is ook dan belangrijk om te weten op welke manier een zieke leerling en zijn klasgenoten contact kunnen blijven houden wanneer deze leerling een periode niet naar school komt.

1.3.1 Verantwoordelijkheid van de school

Welke reden er ook aan de langdurige afwezigheid van een leerling ten grondslag ligt, de school waar de leerling staat ingeschreven blijft verantwoordelijk voor het onderwijs aan deze leerling. Dit staat vast in de Wet Ondersteuning Onderwijs aan Zieke Leerlingen (WOOZL). De leerkracht is hierbij verantwoordelijk voor de uitwisseling van informatie tussen de school en het gezin van een zieke leerling. Ook heeft hij, samen met de intern begeleider en schooldirectie de verantwoordelijkheid om te bedenken op welke manier het onderwijs aan een zieke leerling voortgezet kan worden, ook wanneer de leerling niet op school aanwezig is.

1.3.2 Ontwikkeling stimuleren

Een leerling die door ziekte gedurende een langere tijd niet naar school komt, mist het dagelijks contact met zijn leeftijdgenoten. Dit contact is echter enorm belangrijk voor zijn sociaal-emotionele ontwikkeling. Door een verminderd contact met leeftijdgenoten krijgt een langdurig zieke leerling minder gelegenheid om zijn sociale vaardigheden te ontwikkelen. Daarnaast kan een verminderd contact met leeftijdgenoten ertoe leiden dat een zieke leerling zich sociaal geïsoleerd voelt. Sociale isolatie kan zowel de sociale als de cognitieve ontwikkeling belemmeren.

Behalve sociale isolatie kan een vermindering van contact met klasgenoten ook tot gevolg hebben dat een zieke leerling een grote drempel ervaart om naar school terug te keren. Door zijn langdurige afwezigheid mist hij de aansluiting met de dagelijkse gang van zaken op school. Hij kan het idee hebben dat hij veel belangrijke lesstof heeft gemist en daarom veel dingen niet zal weten die de andere kinderen inmiddels geleerd hebben. De onzekerheid rondom schoolprestaties kunnen tot faalangst leiden.

Tijdens een periode waarin zij chemotherapie kreeg, is Eliza niet naar school geweest. Vaak was ze ook te moe of te misselijk om schoolwerk te kunnen maken. Morgen gaat Eliza voor het eerst weer naar school. Ze ligt in bed en maakt zich zorgen over de lesstof die ze heeft gemist. 'Zouden de andere kinderen alle tafels wel al uit hun hoofd kennen...?' denkt ze. 'Ik hoop maar dat we niet in het geschiedenisboek gaan werken. Ik snap vast niet waar het over gaat, want ik heb al zoveel hoofdstukken gemist...' piekert ze verder. De volgende ochtend klaagt ze tegen haar moeder over buikpijn.

Naast de lesstof heeft een langdurig afwezige leerling ook de veranderingen in de relaties in de groep gemist, zoals door ruzies, nieuwe vriendschappen of verkeringen. Voorafgaand aan zijn terugkomst op school kan hij zich zorgen maken over zijn plaats in deze sociale verhoudingen in de groep. Hij kan bang zijn dat hij er niet meer bij zal horen of dat zijn vrienden niet meer met hem willen spelen. Hierdoor kan hij een drempel ervaren om weer naar school te gaan. De zorgen rondom de sociale verhoudingen in de groep kunnen eveneens tot faalangst leiden.

Loïc heeft na een verkeersongeluk een week in het ziekenhuis gelegen en is daarna nog een aantal weken thuis geweest om te herstellen. Vandaag gaat hij voor het eerst weer naar school. Loïc maakt zich zorgen. Hij heeft gehoord dat er een nieuwe jongen in de klas is gekomen en dat zijn beste vriendjes, Tim en Jeffrey, veel met hem spelen. Loïc is bang dat hij niet met hen mee mag doen. Hij denkt dat Tim en Jeffrey niet meer met hem willen spelen nu zij een nieuwe vriend hebben. Als Loïc hier aan denkt, wordt hij erg verdrietig.

Het is belangrijk om te voorkomen dat een zieke leerling zich door zijn frequente of langdurige afwezigheid sociaal geïsoleerd voelt of een drempel ervaart bij het terugkeren naar school. Door ziekte kan het echter zijn dat een leerling tijdelijk weinig belangstelling heeft voor de wereld om hem heen. Toch blijft ook dan het onderhouden van contact erg belangrijk. Het kan een leerling houvast bieden. De betrokkenheid van leeftijdgenoten is vaak een belangrijke steun in de rug. Wanneer een zieke leerling na enige tijd wel weer belangstelling voor zijn omgeving heeft, ervaart hij dit alsof hij iets heeft om voor te gaan, namelijk zijn klasgenoten.

Ook wanneer een leerling ongeneeslijk ziek is en het onduidelijk is of hij naar school zal terugkeren, is het onderhouden van contact met leeftijdgenoten eveneens van groot belang. Zij kunnen deze zieke leerling steun bieden. Daarnaast kunnen contact en bezoeken een zieke leerling afleiding, plezier en energie geven.

Jesse gaat al sinds de zomervakantie niet meer naar school. Gelukkig komen zijn vriendjes uit de klas nog regelmatig bij hem thuis langs. Vandaag komen Jim en Dennis ook weer op bezoek. Sinterklaas is op school geweest en ze vertellen vol enthousiasme over de Pieten die er in de klas een zootje van hadden gemaakt. Voor Jesse had Sinterklaas ook een cadeautje bij zich. Jim en Dennis hebben het voor hem meegenomen. Jim leest het gedichtje voor dat erbij zat en Dennis geeft Jesse ook nog een handvol pepernoten die ze hebben meegenomen. Jesse glimt van trots dat Sinterklaas op school toch ook nog aan hem heeft gedacht!

1.3.3 Burgerschap

Met actief burgerschap wordt bedoeld dat mensen bereid zijn om deel uit te maken van een gemeenschap en ook over de vaardigheden beschikken om dat te kunnen. Sinds 2006 is burgerschap een thema dat terug te vinden is in de kerndoelen voor het basisonderwijs. Dat betekent dat elke school wettelijk verplicht is om aandacht aan dit thema te besteden. Op welke manier een school invulling aan dit thema geeft, mag zij zelf bepalen.

Wanneer op een school een leerling door ziekte langdurig afwezig is, kan dit een onderwerp zijn waarmee invulling wordt gegeven aan het thema burgerschap. Doordat klasgenoten een zieke leerling bezoeken, op verschillende manieren contact blijven houden en iets voor een zieke leerling organiseren, worden zij gestimuleerd om actieve en betrokken burgers te worden (zie paragraaf 5.3.5).

1.3.4 Samengevat

Kort samengevat zijn er verschillende redenen om het contact tussen een zieke leerling en zijn klasgenoten te stimuleren. Dit kan bijvoorbeeld gebruik te maken van deze Werkwijzer. Het volgende schema geeft de belangrijkste redenen nog eens kort weer.

Redenen om contact tussen een zieke leerling en zijn klasgenoten te stimuleren:

- Sociaal-emotionele ontwikkeling stimuleren
- Ontwikkeling van sociale vaardigheden stimuleren
- Sociale isolatie voorkomen
- Voorkomen dat een leerling een drempel ervaart om naar school terug te keren
- Houvast, steun, plezier en afleiding bieden
- Invulling geven aan lessen rondom het thema Burgerschap

Gezien het grote belang van contact tussen een door ziekte afwezige leerling en zijn klasgenoten, hebben zowel de leerkracht als de ouders van een zieke leerling en de ouders van andere leerlingen een belangrijke taak om dit contact te stimuleren. Deze Werkwijzer biedt hiervoor handvatten.

1.4 Hoe aan de slag met deze Werkwijzer?

De volgorde van de hoofdstukken van deze Werkwijzer is gekozen op basis van een mogelijk volgorde van het verloop van een situatie waarbij bekend wordt dat een leerling ernstig ziek is. Hierbij is er vanuit gegaan dat bijvoorbeeld eerst contact wordt gelegd met ouders en daarna pas de klasgenoten van de ziekte op de hoogte worden gesteld, en dat de school eerst de specifieke onderwijsbehoeften van een zieke leerling in kaart brengt en daarna bepaalt welke ondersteunende middelen zij nodig heeft om hieraan tegemoet te kunnen komen.

Uiteraard zal in elke specifieke situatie de volgorde waarin de gebeurtenissen plaatsvinden anders kunnen zijn. Daarom zijn de hoofdstukken van deze Werkwijzer ook door elkaar en los van elkaar te gebruiken. Sommige informatie komt daardoor in verschillende hoofdstukken opnieuw terug. Bepaal voor iedere gebeurtenis afzonderlijk welk hoofdstuk hierover informatie kan bieden.

Wanneer u gebruik maakt van de digitale versie van de Werkwijzer, kunt u door middel van de inhoudsopgave bepalen welke hoofdstukken voor u op dat moment nuttige informatie kunnen bieden. Door in de inhoudsopgave op de hyperlinks te klikken, komt u direct bij het desbetreffende hoofdstuk terecht. In de Werkwijzer is geprobeerd om zoveel mogelijk te verwijzen naar andere hoofdstukken die aanvullende informatie geven.

Iedere leerling is uniek. Ook elke situatie waarbij een leerling door ziekte gedurende een langere periode afwezig is, is weer anders. Het gebruik van de suggesties van deze Werkwijzer is afhankelijk van onder andere de specifieke kenmerken van een leerling, de voorkeuren van de ouders en de mogelijkheden van de school.

Deze Werkwijzer is een verzamelwerk van suggesties. Bedenk als school welke suggesties in de desbetreffende unieke situatie wel en welke niet geschikt zijn om uit te voeren.

2. Een zieke leerling op school

2.1 Inleiding

Wanneer op een school een leerling langdurig ziek is of door zijn ziekte frequent afwezig is, is het van belang om binnen de school en met ouders afspraken te maken rondom de begeleiding. Ook afspraken rondom het contact met de ouders is noodzakelijk. Daarnaast is het van belang om de ouders van andere leerlingen te informeren.

Van de leerkracht van een zieke leerling vergt het organiseren van deze zaken extra inzet. Voor hem kan het daarom prettig zijn wanneer een vaste groep collega's hem hierbij ondersteunt. Paragraaf 2 gaat daarom in op het vormen van een zogenaamde steungroep binnen de school. Als een zieke leerling gedurende een langere tijd niet naar school komt, is het van belang om regelmatig contact met zijn ouders te hebben. Regelmatig contact maakt het gemakkelijker om op de hoogte te blijven van het verloop van de ziekte van een leerling. Paragraaf 3 gaat in op het omgaan met de ouders van een zieke leerling. Wanneer klasgenoten over de ziekte van een medeleerling te horen krijgen, kan dit op hen een grote indruk maken. Zij kunnen met verhalen thuiskomen of hun ouders hierover vragen stellen. Daarom is het van belang om ook de ouders van de klasgenoten en eventueel andere betrokken leerlingen te informeren over de ziekte. Paragraaf 4 geeft hiervoor suggesties. In dit hoofdstuk eindigt elke paragraaf met een aantal samenvattende aandachtspunten in een kader.

2.2 Steungroep

Vooral wanneer een leerling door een ongeluk of acute ziekte gedurende een langere tijd van school afwezig is, kan dit een erg intensieve periode zijn. Een dergelijke gebeurtenis kan voor de leerkracht veel emoties met zich meebrengen. Het is in een dergelijk geval van belang om een steungroep te vormen die de leerkracht kan ondersteunen. Een steungroep kan, naast de leerkracht, bijvoorbeeld bestaan uit de intern begeleider, een ambulante begeleider, een schoolmaatschappelijk werker of de schooldirecteur. Ook is het mogelijk om de leerkracht van eventuele broers of zussen van de zieke leerling hierin op te nemen. Welke personen aan de steungroep deelnemen en hoeveel personen dit zijn, is afhankelijk van de specifieke situatie en de grootte van de school.

Door een steungroep te vormen worden meerdere mensen binnen de school betrokken bij de begeleiding van een zieke leerling, de klasgenoten en de ouders. Op die manier is het mogelijk om een breder draagvlak te creëren en heeft de leerkracht niet het gevoel dat hij er alleen voor staat. Ook kan dit het gemakkelijker maken om continuïteit te bieden in de zorg rondom een zieke leerling en zijn klasgenoten. De steungroep kan de leerkracht ondersteunen bij het bieden van onderwijs aan de zieke leerling. Een leerkracht kan hiervoor zowel praktische als organisatorische zaken met de steungroep bespreken. Daarnaast kan de steungroep hulp bieden om een aanpak voor de klasgenoten, eventuele broers en zussen en betrokken leerlingen in andere klassen te bedenken. Ten slotte kan de steungroep helpen om het contact met de ouders van een zieke leerling en andere ouders vorm te geven.

Het is belangrijk om een vast moment voor overleg af te spreken, bijvoorbeeld één keer per week of eens in de twee weken. Bespreek hierin de situatie van een zieke leerling, zijn voortgang en de begeleiding die hij nodig heeft. Besteed ook aandacht aan welke hulp de leerkracht nodig heeft om het onderwijs aan deze leerling, zijn klasgenoten en het contact met ouders vorm te geven. Het is mogelijk dat de ziekte een leerkracht emotioneel erg raakt. Binnen de steungroep kan dit worden besproken. Omdat het begeleiden van een zieke leerling en zijn klasgenoten mogelijk extra voorbereiding van lessen vraagt, kan worden overwogen om de betreffende leerkracht vrij te stellen van bepaalde niet-lesgebonden taken. Ook dit is een punt dat binnen de steungroep kan worden overlegd.

Bespreekpunten binnen de steungroep

- Besteed op vaste momenten aandacht aan de situatie, voortgang en begeleiding van de leerling. Ook wanneer er geen bijzonderheden zijn.
- Bespreek of de betrokkenheid van de leerkracht bij de situatie hem niet te zwaar belast.
- Vraag regelmatig naar de behoeften van de leerkracht.

Ook wanneer er geen bijzonderheden zijn, is het van belang om het ziekteproces van een zieke leerling te volgen en om hierbij betrokken te blijven. Het is daarom belangrijk om, naast het steungroepoverleg, ook tijdens de reguliere leerling-besprekingen aandacht te besteden aan een zieke leerling. Daarnaast is het van belang om als steungroep samen te blijven komen en te blijven overleggen, ook als de situatie lang voortduurt.

2.3 Ouders van een zieke leerling

Als een kind plotseling ziek is of een ongeluk heeft gehad, is dit voor ouders een grote schok. Ook wanneer een kind een chronische ziekte heeft, kan het voor ouders lastig zijn om hiermee in het dagelijks leven om te gaan. De school kan hierbij steun bieden. Daarbij is het belangrijk om de betrokkenheid goed af te stemmen op de behoeften van de ouders. Het is daarom aan te raden om regelmatig te overleggen over waar de ouders hulp en begeleiding bij nodig hebben en welke rol de school hierin kan spelen.

Regelmatig contact met de ouders van een zieke leerling is van belang voor de school om op de hoogte te blijven van de ontwikkeling van de leerling. De drukke dagelijkse gang van zaken kan er soms echter voor zorgen dat het er niet van komt om contact met ouders op te nemen, hoewel dit wel was voorgenomen. Ook kan het voorkomen dat een leerkracht een drempel ervaart om ouders te bellen als het laatste contact alweer enige tijd geleden is. Daarnaast kan het zijn dat een leerkracht ouders niet wil teveel belasten met de vragen vanuit school. Hij gaat er mogelijk van uit dat ouders contact opnemen wanneer zij hier zelf aan toe zijn.

Andersom is regelmatig contact met school voor de ouders van een zieke leerling van belang om op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen op school. De ouders hebben zelf veel aan hun hoofd en stellen het initiatief vanuit school daarom vaak erg op prijs. Zij voelen zich door de school gesteund wanneer de leerkracht met enige regelmaat contact opneemt. Duidelijke afspraken rondom de wijze en inhoud van het contact kunnen helpen om ervoor te zorgen dat de verwachtingen van zowel de school als van de ouders op elkaar afgestemd zijn.

2.3.1 Vorm van contact

Om misverstanden te voorkomen is het aan te raden om afspraken te maken over contactpersonen, hoe vaak er contact zal zijn en wie hiertoe het initiatief neemt. Het is raadzaam om een vast contactpersoon namens de school te benoemen. Besluit tijdens het steungroepoverleg wie hiervoor het meest geschikt is, bijvoorbeeld de leerkracht, de intern begeleider of de schoolmaatschappelijk werker. Ook is het mogelijk om hierbij een externe deskundige te betrekken, zoals een ambulante begeleider of een consulent onderwijsondersteuning zieke leerlingen (zie paragraaf 4.2, 4.3 en 4.4). Vanuit het gezin van een zieke leerling kan eveneens een contactpersoon benoemd worden, zoals één van de ouders of bijvoorbeeld een opa of oma, tante of oom.

Overleg met ouders welke manier van contact houden zij prettig vinden. Spreek met hen af op welke manier het contact plaats zal vinden wanneer de leerling van school afwezig is. Het is mogelijk dat bijvoorbeeld één van de ouders wekelijks schoolwerk voor een zieke leerling komt ophalen en gemaakt werk komt terugbrengen. Het kan dan handig zijn om na schooltijd af te spreken en tijd vrij te houden om te overleggen. Ook telefonisch contact of contact via e-mail met ouders is goed mogelijk. Bereid het contact met ouders altijd voor. Dit kan bijvoorbeeld door een aantal vragen te noteren om aan hen te stellen of door het schoolwerk alvast klaar te leggen.

Het is raadzaam om de afspraken vast te leggen, zowel voor de school als voor de ouders. Tijdens de periode dat hun kind ziek is, krijgen ouders vaak veel informatie en emotionele indrukken. Het is daardoor mogelijk dat zij op een later moment niet meer goed weten welke afspraken zij met school hebben gemaakt. Daarnaast kan het op school voorkomen dat door omstandigheden, zoals door ziekte van de leerkracht, een ander de afspraken over zal moeten nemen. Door afspraken met ouders op te schrijven in een logboek zijn deze voor iedereen duidelijk en kunnen deze zo nodig worden nagelezen. Ook is het om deze redenen raadzaam om te noteren wanneer contact heeft plaatsgevonden. Maak in het logboek daarom na elk contact kort aantekeningen van de belangrijkste punten van het gesprek. Verwarring over afspraken kan op die manier worden voorkomen.

Aandachtspunten voor contact met ouders

- Houd een logboek bij en noteer hierin de data en belangrijkste punten van de contactmomenten.
- Bereid het contact met ouders goed voor. Lees vooraf in het logboek de laatst besproken punten nog eens door. Schrijf alvast een aantal vragen voor ouders op.
- Spreek vaste contactpersonen af, zowel vanuit de school als vanuit het gezin.
- Maak afspraken over wie het initiatief neemt tot contact: school of ouders.
- Maak afspraken over de manier waarop het contact plaatsvindt, bijvoorbeeld door een bezoek aan school door de ouders, telefonisch of via e-mail.
- Spreek een vast moment af waarop contact plaatsvindt, bijvoorbeeld elke donderdag na schooltijd.
- Maak afspraken over naar welke omstandigheden mag worden gevraagd en/of naar welke onderwerpen liever niet.
- Leg alle afspraken vast. Schrijf de afspraken op en maak een kopie voor de ouders.
- Zorg ervoor dat ouders de regie houden in het contact met school.
- Bespreek de grenzen van de hulp die de school kan bieden.

2.3.2 Inhoud van contact

Regelmatig overleg met ouders is belangrijk om op de hoogte te blijven van het verloop van de ziekte van een leerling. De school is verantwoordelijk voor het onderwijs aan deze leerling. Zij heeft informatie van ouders nodig om beslissingen te kunnen nemen over de vorm en inhoud van het onderwijs. Ouders kunnen bijvoorbeeld informatie geven over de achtergrond van de ziekte, bijkomende lichamelijke beperkingen, de behandeling en eventuele bijwerkingen die het welzijn van de leerling en zijn vermogen tot het volgen van onderwijs kunnen beïnvloeden. Ook kunnen zij mogelijk antwoord geven op vragen over de verwachte duur en frequentie van eventueel verzuim van school.

Tijdens overleg met ouders is het tevens van belang om hen te vragen wat de leerling zelf weet over zijn ziekte en of hij beseft wat de ernst ervan is. Het is mogelijk dat zij hem bewust bepaalde informatie over bijvoorbeeld het verloop van zijn ziekte of eventuele bijwerkingen van een behandeling (nog) niet vertellen. Voor het contact tussen de leerkracht en de leerling is het dan belangrijk dat de leerkracht hiervan op de hoogte is. Wanneer een zieke leerling een broer of zus in een andere groep heeft, is het raadzaam om tijdens overleg met ouders ook te bespreken op welke manier de ontwikkeling van een broer of zus zal worden gevolgd en besproken.

Sta daarnaast open voor informatie die ouders op eigen initiatief willen delen, zoals een nieuw onderzoeksverslag of informatie naar aanleiding van een gesprek met een arts of een onderzoek dat heeft plaatsgevonden. Ook al lijkt deze informatie niet altijd direct relevant voor school, ouders kunnen de behoefte hebben om deze informatie te delen en zich gesteund voelen wanneer de school hiervoor open staat. Bespreek met ouders welke informatie vertrouwelijk is en welke informatie gedeeld kan worden binnen de steungroep, met het team en eventueel met de klasgenoten van een zieke leerling. Niet alle ouders zullen echter alles willen vertellen. Laat ouders zelf bepalen welke informatie zij wel en niet willen delen.

Ook wanneer een leerling niet naar school komt, is het voor ouders prettig om op de hoogte gehouden te worden over dingen die spelen op school. Houd hen daarom op de hoogte van speciale gelegenheden in de groep, maar ook van

schoolvakanties en extra vrije dagen. Wanneer een nieuwe leerkracht of invaller in de groep komt, is het van belang om ouders hiervan tijdig op de hoogte te stellen en hen de contactgegevens van de nieuwe leerkracht te geven. Het is voor ouders belangrijk dat zij betrokken blijven bij de ontwikkelingen op school. Ook wanneer er even geen bijzonderheden zijn, kunnen ouders het prettig vinden als de school contact met hen zoekt. Het sturen van bijvoorbeeld nieuwsbrieven en/of schoolkranten die de leerlingen mee naar huis krijgen, kan hier ook een bijdrage aan leveren.

Inhoudelijke aandachtspunten voor contact met ouders

- Vraag ouders informatie over de achtergrond van de ziekte, de prognose en eventuele bijwerkingen van de behandeling. Houd hiermee rekening bij het selecteren van het lesaanbod.
- Vraag ouders wat een zieke leerling zelf weet over zijn ziekte. Vraag ook na in hoeverre hij besef heeft van de ernst van zijn ziekte. Houd hiermee rekening in het contact met de leerling.
- Sta open voor informatie die ouders uit eigen initiatief willen delen.
- Bespreek welke informatie vertrouwelijk is en welke informatie gedeeld kan worden en met wie.
- Houd ouders op de hoogte van ontwikkelingen binnen de school, zoals vakanties en vieringen. Geef ouders de mogelijkheid om bij school betrokken te blijven. Stuur nieuwsbrieven en de schoolkrant naar hen op of laat een leerling deze langsbrengen.

2.3.3 Afspraken over contact met klasgenoten

Om het contact tussen een zieke leerling en zijn leeftijdgenoten te kunnen stimuleren worden in hoofdstuk 5 verschillende lessuggesties gegeven. In sommige gevallen zal het nodig zijn om voor ouders nader toe te lichten waarom dit contact zo belangrijk is voor de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van zowel hun eigen kind als voor die van zijn klasgenoten.

Om bepaalde lessuggesties in praktijk te kunnen brengen is het nodig dat er een mogelijkheid tot contact is via ICT-middelen, zoals een WebChair, Digibeter of een computer met webcam (zie hoofdstuk 4). Het is belangrijk om hierover duidelijke afspraken te maken met de ouders. Spreek bijvoorbeeld met de ouders af wanneer, hoe lang en met welke regelmaat contact via ICT-middelen plaatsvindt. Tijdens de afwezigheid van een zieke leerling kan het zijn dat zijn gesteldheid door het verloop van de ziekte of de behandeling verandert. Dit kan er mogelijk voor zorgen dat hij vaker of minder vaak in staat zal zijn om gebruik te maken van de ICT-middelen. Ook kan het voorkomen dat een zieke leerling niet op de afgesproken tijd van de ICT-middelen gebruik kan maken, door bijvoorbeeld een afspraak met een arts. Voor de leerkracht en klasgenoten kan het lastig zijn wanneer zij erop rekenen contact te krijgen met een zieke leerling, maar dit niet lukt. Het is daarom prettig wanneer ouders de school op de hoogte stellen wanneer het nodig is om van de gemaakte afspraken af te wijken. Overleg met ouders op welke manier zij de leerkracht hiervan op de hoogte zullen stellen.

Behalve door middel van ICT-middelen is het ook mogelijk om contact met klasgenoten te stimuleren door hen bij een zieke leerling thuis of in het ziekenhuis op bezoek te laten gaan. Bespreek of ouders hiervoor openstaan. Of dit mogelijk is, hangt onder andere af van de gesteldheid van een zieke leerling. Door bijvoorbeeld besmettingsgevaar kan bezoek in sommige gevallen niet wenselijk zijn. Ook is het van belang dat de ouders van een leerling ervoor openstaan om bezoek van klasgenoten te ontvangen. Sommige ouders vinden het bijvoorbeeld moeilijk om in een periode dat hun kind ernstig ziek is, geconfronteerd te worden met gezonde kinderen. Het is daarom van belang om met ouders te overleggen of zij openstaan voor bezoek van klasgenoten.

Wanneer het mogelijk is dat klasgenoten een zieke leerling thuis of in het ziekenhuis bezoeken, bedenk dan samen met de ouders hoe vaak bezoek mogelijk en gewenst zal zijn. Schrijf afspraken en veranderingen altijd op, zowel voor de ouders als voor de school. Op deze manier zijn de afspraken na te lezen en kunnen verwarring en misverstanden worden voorkomen.

Afspraken rondom contact met klasgenoten

- Geef ouders toelichting over het belang van contact met klasgenoten.
- Maak afspraken over het gebruik van ICT-middelen. Spreek hiervoor bijvoorbeeld vaste momenten af.
- Spreek af op welke manier ouders de school op de hoogte stellen wanneer het door omstandigheden nodig is om van de afspraken rondom het gebruik van ICT-middelen af te wijken.
- Bespreek of ouders ervoor openstaan dat klasgenoten een zieke leerling komen bezoeken. Bespreek ook of dit mogelijk is in verband met de gesteldheid van een zieke leerling.
- Overleg hoe vaak bezoek wenselijk en mogelijk zal zijn, bijvoorbeeld twee keer in de week, of eens in de twee weken.
- Noteer afspraken en veranderingen in het logboek en maak een kopie voor ouders.

2.4 Ouders van andere leerlingen

Wanneer een leerling langdurig ziek is, zullen ook andere leerlingen van de school hierover worden geïnformeerd. Het gaat hierbij om de klasgenoten van een zieke leerling, maar ook andere betrokken leerlingen, zoals klasgenoten van een broer of zus van de zieke leerling of leerlingen die een zieke leerling kent vanuit de buurt of de sportclub. De ouders van deze leerlingen zullen ook op de hoogte gesteld moeten worden over het feit dat er op school een ernstig zieke leerling is en dat hun kind hierover wordt geïnformeerd. Voordat dit gebeurt, is het noodzakelijk om hierover eerst contact op te nemen met de ouders van een zieke leerling. Het is van belang om met hen te overleggen welke informatie zij wel en niet willen delen en welke rol zij in de informatieoverdracht willen spelen.

2.4.1 Andere ouders informeren

Voordat andere leerlingen op school over de ziekte worden geïnformeerd (zie paragraaf 5.3.1), is het aan te raden om zo snel mogelijk de ouders op de hoogte te brengen. Dit kan voorkomen dat ouders worden overvallen door verhalen en vragen over een zieke leerling. Door de ouders van de klasgenoten en andere betrokken leerlingen eerst op de hoogte te brengen van de situatie, zijn zij beter voorbereid op de verhalen en vragen waarmee hun kinderen thuishkomen.

Wanneer de ouders van klasgenoten en andere betrokken leerlingen niet goed geïnformeerd zijn, komt het voor dat zij met elkaar spreken en hun eigen invulling geven aan de details die zij niet weten. Een verhaal kan hierdoor zijn eigen leven gaan leiden. Voor de ouders van een zieke leerling kan het erg vervelend zijn, wanneer zij op deze manier onjuiste informatie over hun kind en hun situatie terughoren of wanneer hen pijnlijke vragen worden gesteld.

Damy is al een tijd niet op school geweest. Zij heeft leukemie en is hiervoor behandeld. Het gaat nu weer een stuk beter met haar. Het ziet er naar uit dat zij binnenkort weer naar school kan gaan.

Dylan is het broertje van Damy. Hij speelt tijdens de pauze met zijn klasgenootje Boris in de zandbak. 'Jouw zus gaat dood hè?' zegt Boris, terwijl hij zijn emmertje vol schept met zand, 'Dat heeft mijn moeder gezegd.' Dylan schrikt en is in tranen. Wanneer hij zijn moeder na schooltijd vraagt of het waar is wat de moeder van Boris heeft gezegd, schrikt zij.

Daarnaast is het mogelijk dat ouders van de situatie hebben gehoord en de behoefte hebben om hun steun te betuigen aan de ouders van een zieke leerling, maar dat zij niet goed weten hoe zij dit moeten doen. Hierdoor kunnen ongemakkelijke en/of pijnlijke situaties ontstaan. Door de ouders van klasgenoten en andere betrokken leerlingen vooraf op de hoogte te brengen, kunnen misverstanden en ongemakkelijke situaties worden voorkomen.

Voor de ouders van een zieke leerling zal de situatie van hun kind de hoogste prioriteit hebben. Het is mogelijk dat zij zich nog niet zo bewust zijn van het belang om de ouders van klasgenoten te informeren, dat zij hier hun energie niet direct aan willen besteden of hun rol hierin niet zien. Maak ouders toch duidelijk dat het ook van belang is om de andere ouders op de hoogte te stellen en dat zij daarin een belangrijke rol kunnen spelen. Help hen te bepalen welke informatie zij met de andere ouders willen delen. Overleg op welke manier zij deze informatie willen geven, bijvoorbeeld door een nieuwsbrief of door het organiseren van een informatiebijeenkomst. Spreek ook af welke rol de ouders (en eventueel een zieke leerling) hier zelf bij willen hebben: willen zij zelf de informatie aanleveren of laten zij dit liever aan de school over.

Aandachtspunten voor het selecteren van informatie voor andere ouders

- Maak ouders duidelijk dat het belangrijk is om de ouders van de klasgenoten van een zieke leerling snel op de hoogte te brengen.
- Help ouders bepalen welke informatie zij willen delen.
- Overleg op welke manier ouders de andere ouders op de hoogte willen brengen, bijvoorbeeld door middel van een brief of door middel van een bijeenkomst.
- Spreek voor het geven van een informatiebijeenkomst af welke rol de ouders hierin willen spelen.

2.4.2 Inhoud van informatie aan andere ouders

Voor de ouders van de klasgenoten is het van belang om op de hoogte gesteld te worden van de ziekte van een leerling. Behalve informatie over de ziekte is het ook raadzaam om informatie te geven over de behandeling die een leerling krijgt en welke gevolgen dit heeft voor het schoolgaan. Wanneer bijvoorbeeld een leerling met kanker hiervoor medicatie krijgt, kan het zijn dat zijn afweer hierdoor verzwakt is. Het is belangrijk om ouders van klasgenoten dan te vragen om de school te bellen wanneer hun kind wat ziek is, maar wel naar school komt. De ouders van een zieke leerling kunnen dan contact opnemen met de behandelend arts om te overleggen of het verstandig is om hun kind naar school te laten gaan.

Verder zullen ouders van de klasgenoten mogelijk willen weten of een ziekte besmettelijk is. Daarnaast kunnen zij geïnteresseerd zijn in het verwachte verloop van een ziekte. Zij willen bijvoorbeeld weten of een leerling naar school kan blijven gaan en hoe groot de kans wordt geschat dat hij beter zal worden. Voor algemene inhoudelijke informatie kunnen ouders eventueel ook worden verwezen naar een website waar duidelijke informatie over de ziekte wordt gegeven.

Het is raadzaam om een vaste contactpersoon op school aan te wijzen en naar ouders toe te benoemen, bij wie zij met vragen terecht kunnen. Laat dit contact altijd via de school verlopen. De ouders van de zieke leerling worden op die manier niet met steeds dezelfde of onverwachte vragen belast.

Het is mogelijk dat de ouders van de klasgenoten de behoefte voelen om hun steun en medeleven te tonen aan de ouders van een zieke leerling. Daarom kan het handig zijn wanneer de ouders van een zieke leerling aangeven of zij dit prettig vinden en op welke manier zij dit het liefst zouden willen.

Verder is het van belang om de ouders van de klasgenoten te vertellen op welk moment de klasgenoten van de ziekte op de hoogte gesteld zullen worden. Stem ook met ouders af of zij hun kinderen alvast willen voorbereiden op de informatie die zij in de klas te horen zullen krijgen. Het is niet handig wanneer sommige ouders hun kind hierover wel van tevoren inlichten en anderen niet. Bereid de ouders daarnaast voor op de verhalen en vragen die zij thuis te horen kunnen krijgen.

Maak ook aan de ouders van de klasgenoten duidelijk wat het belang van contact met leeftijdgenoten is voor de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van een zieke leerling en die van hun eigen kind. Het komt voor dat ouders een beschermende houding naar hun kind aannemen. Zij willen hun kind dan liever niet confronteren met ernstige gebeurtenissen zoals ziekte en dood. Als gevolg hiervan houden zij hun kind bij een zieke leerling weg. Niet alle ouders zullen daarom spontaan meewerken aan het stimuleren van het contact tussen een zieke leerling en zijn klasgenoten.

Een leerkracht of intern begeleider kan ouders in ieder geval uitleggen waarom dit contact belangrijk is. Vertel ouders op welke manier de school er aan zal bijdragen het contact te stimuleren, bijvoorbeeld door hen te vertellen over de inzet van ICT-middelen. Leg hierbij duidelijk uit dat de klasgenoten bij het contact met een zieke leerling altijd begeleiding en steun van de leerkracht zullen krijgen.

Bespreek daarna met de ouders van de klasgenoten of zij ervoor openstaan om hier aan mee te werken. Het is belangrijk om hierover afspraken te maken. Vooral bij jongere leerlingen die nog niet zelfstandig bij een zieke leerling thuis op bezoek kunnen gaan, of wanneer een zieke leerling in het ziekenhuis ligt, is het van belang om de rol van ouders duidelijk te maken. Hun rol is dan groter, omdat zij hun kind tijdens het bezoek zullen moeten begeleiden.

Aandachtspunten voor het informeren van ouders van klasgenoten

- Geef ouders belangrijke informatie over de ziekte, het verloop en de behandeling. Wanneer ouders meer willen weten, is het een mogelijkheid om hen door te verwijzen naar een website die duidelijke informatie biedt.
- Wijs een vaste contactpersoon van de school aan, bij wie de ouders met vragen terecht kunnen.
- Laat ouders weten op welke manier zij hun medeleven en steun aan de ouders van een zieke leerling kunnen tonen.
- Bereid ouders voor op de vragen en verhalen van hun kinderen.
- Maak ouders het belang van contact met leeftijdgenoten duidelijk.
- Bespreek de rol van ouders bij het bezoeken van een zieke leerling.

2.4.3 Wijze van informeren

Er zijn verschillende manieren mogelijk om ouders van klasgenoten en andere betrokken leerlingen te informeren over een zieke leerling. Welke wijze wordt gekozen, hangt af van de voorkeuren van de ouders van een zieke leerling en de mogelijkheden binnen de school.

• Informatiebrief

De informatie over de situatie van een zieke leerling kan door middel van een brief overgedragen worden aan de ouders van de klasgenoten. Overleg met de ouders van een zieke leerling op welke manier zij dit willen organiseren. Ouders kunnen bijvoorbeeld zelf een brief schrijven, waarin zij alle informatie opnemen die zij met de andere ouders willen delen. De school kan eventueel een stuk toevoegen waarin zij beschrijft op welke manier de leerlingen op school zullen worden begeleid. Het is echter ook voor te stellen dat het voor ouders lastig is om de situatie helder op papier te zetten. De school kan dan aanbieden om de brief te schrijven en deze eerst ter beoordeling aan de ouders van een zieke leerling te geven, zodat er nog informatie kan worden aangevuld of aangepast, voordat de brief naar de andere ouders gaat.

Het is aan te raden om de brief per post te versturen en niet aan de leerlingen mee te geven. Op die manier is zeker dat alle ouders de brief op hetzelfde moment krijgen en dat leerlingen deze niet onderweg naar huis alvast hebben gelezen.

Overleg met de ouders van een zieke leerling of het nodig is om de brief alleen te versturen aan de klasgenoten van een zieke leerling, of dat deze ook aan de ouders van (alle) andere leerlingen van de school wordt gestuurd, bijvoorbeeld aan de groep van een broer of zus van een zieke leerling. Er kan ook gekozen worden om een aparte brief te schrijven voor de leerlingen uit de overige klassen, waarin wel de belangrijkste informatie over de situatie wordt gegeven, maar met mogelijk minder details. In de brief kan de school opnemen dat er in de groep van een zieke leerling lessen zullen worden besteed aan de ziekte en het contact met leeftijdgenoten wordt gestimuleerd. Wanneer een zieke leerling in andere groepen leerlingen kent, kunnen zij eventueel ook aan deze lessen deelnemen of kan hiervoor een apart groepje worden gevormd. Geef ouders de mogelijkheid om aan de contactpersoon van school aan te geven of zij het voor hun kind nodig vinden om hieraan deel te nemen.

• **Informatiebijeenkomst**

De ouders van een zieke leerling kunnen er ook voor kiezen om de ouders van de klasgenoten en andere betrokken medeleerlingen te informeren tijdens een bijeenkomst. In een korte brief kunnen de ouders of de school vertellen dat een leerling ziek is. Andere ouders kunnen in deze brief direct worden uitgenodigd voor de bijeenkomst.

De school helpt de ouders van een zieke leerling om deze bijeenkomst te organiseren. Zij stelt een ruimte ter beschikking, zoals het klaslokaal van de groep van een zieke leerling of de aula. De leerkracht, schoolmaatschappelijk werker of andere leden van de steungroep kunnen bij de bijeenkomst aanwezig zijn om ouders op te vangen. Bijlage 1 en 2 geven praktische adviezen voor het opzetten van een informatiebijeenkomst voor ouders.

• **Tussentijdse informatie**

Wanneer de situatie van een zieke leerling erg verandert, kan het nodig zijn om de ouders van klasgenoten hierover opnieuw te informeren. Ook wanneer na het versturen van een informatiebrief of na een ouderbijeenkomst veel dezelfde vragen worden gesteld, kan het nodig zijn om verdere informatie te geven. Het is dan mogelijk om ouders via een tussentijdse informatiebrief op de hoogte te houden.

Soms houden ouders van een zieke leerling op internet een weblog bij waarin zij zelf geïnteresseerden en betrokkenen informeren over het verloop van de situatie. Het is mogelijk dat zij het goed vinden wanneer ook de ouders van klasgenoten en andere betrokken leerlingen deze weblog lezen om op de hoogte te blijven en hun steun en medeleven te betuigen. Wanneer de ouders van medeleerlingen over de situatie geïnformeerd zijn, kunnen zij, met toestemming van de ouders van een zieke leerling, het verdere verloop via de weblog volgen.

3. Onderwijsbehoeften van een zieke leerling

3.1 Inleiding

Wanneer een leerling door ziekte gedurende een langere periode niet naar school gaat, blijft de school de verantwoordelijkheid houden om hem onderwijs te bieden. Het is voor een zieke leerling ook vaak prettig om, in aangepaste vorm, onderwijs te blijven volgen. Het geeft hem de houvast van zijn vertrouwde leven van voordat hij ziek werd. Tegelijkertijd biedt het hem afleiding. Hij voelt zich dan weer gewoon een leerling, in plaats van een ziek kind. Met het volgen van onderwijs gaat de aandacht uit naar zijn sterke, gezonde kant in plaats van naar het ziek zijn.

Tijdens zijn afwezigheid zal een leerling uiteraard niet alle lesstof kunnen volgen. De leerkracht zal hierin een keuze maken. Hierbij is het van belang om ook rekening te houden met de gesteldheid en hoeveelheid energie van de leerling. Om op zijn eigen manier aan het onderwijs te kunnen deelnemen heeft een langdurig zieke leerling specifieke onderwijsbehoeften. Dit hoofdstuk geeft hiervan een overzicht. Paragraaf 2 gaat daarbij in op de onderwijsbehoeften die een leerling heeft gedurende zijn periode van afwezigheid. Paragraaf 3 biedt tips om aan deze onderwijsbehoeften tegemoet te kunnen komen.

Iedere leerling is uniek. Bekijk in elk individueel geval welke onderwijsbehoeften een zieke leerling precies heeft. Bepaal in overleg met een leerling en zijn op welke manier de school aan de onderwijsbehoeften tegemoet kan komen.

3.2 Onderwijsbehoeften

Ziekte kan voor een leerling tot gevolg hebben dat hij minder energie heeft. Ook is het mogelijk dat hij moeite heeft om zich op zijn schoolwerk te concentreren. Dit betekent dat een leerkracht ook rekening zal moeten houden met de manier waarop hij het schoolwerk aan de leerling aanbiedt. Deze paragraaf geeft de mogelijke onderwijsbehoeften weer van een leerling die door ziekte zijn schoolwerk thuis of in het ziekenhuis moet maken.

3.2.1 Behoefte aan aangepaste hoeveelheden werk

Het is van belang om het schoolwerk dat een zieke leerling krijgt aangeboden af te stemmen op de hoeveelheid energie die hij aan school kan besteden. Hiervoor is overleg met ouders van belang. Werk zonder een inleverdatum kan in sommige gevallen geschikt zijn. Het geeft de leerling de ruimte om de hoeveelheid werk die hij gaat maken zelf aan zijn mogelijkheden aan te passen en het brengt geen tijdsdruk met zich mee.

3.2.2 Behoefte aan feedback op het gemaakte werk

Leerlingen ontlenen hun zelfvertrouwen aan het leveren van (goede) schoolprestaties. Het is voor een zieke leerling daarom belangrijk dat zijn inspanningen en behaalde resultaten worden beoordeeld. Het is hierbij uiteraard wel van belang rekening te houden met zijn werk- en denkniveau, zijn mogelijkheden en beperkingen. Bespreek met de ouders hoeveel tijd en energie een leerling aan zijn schoolwerk kan besteden en stem de lesstof daarop af. Stel wel eisen aan een leerling die aan zijn mogelijkheden zijn aangepast en benut zijn kwaliteiten. Doordat een zieke leerling feedback op zijn schoolwerk en inspanningen krijgt, creëert hij impliciet een hoopvol toekomstperspectief.

3.2.3 Behoeftte aan ontwikkelingskansen

Ontwikkeling vindt normaal gesproken plaats in een sociale omgeving, zoals school, het gezin en met vrienden. Schoolgaan, met name het spelen met leeftijdgenoten en bezig zijn met schooltaken, draagt bij aan de sociale en cognitieve ontwikkeling. Tijdens langdurige ziekte wordt de omgeving van een kind enorm ingeperkt, waardoor er onvoldoende ontwikkelingskansen zijn.

3.2.4 Behoeftte aan een plek in de klas

Wanneer een leerling gedurende een langere tijd niet meer naar school is geweest, kan hij bang zijn dat hij er in de groep niet meer bij zal horen. Het is voor hem belangrijk dat hij altijd een plek houdt in de klas, ook wanneer hij een langere tijd niet op school zal komen.

3.2.5 Behoeftte aan informatie over wat op school gebeurt

Het kan voor een zieke leerling ook erg prettig zijn om op de hoogte te blijven van wat er in de groep gebeurt. Denk hierbij aan huiswerk, projecten, feesten en uitjes, maar ook aan bijvoorbeeld een veranderde opstelling van de werkplekken van de leerlingen. Als het beter gaat met een leerling is de kans hierdoor kleiner dat hij een drempel zal ervaren om naar school terug te keren. Ook is het mogelijk dat hij nog geen hele dagen naar school zal kunnen gaan. Wanneer hij weet welke speciale gelegenheden er op school zijn, heeft hij de mogelijkheid om deze uit te kiezen voor zijn terugkeer en op die manier de leuke dingen mee te maken met zijn klasgenoten.

3.3 Tips

De situatie van een zieke leerling heeft als gevolg dat hij niet op een reguliere manier aan het onderwijs deel kan nemen. Wanneer tegemoet wordt gekomen aan zijn onderwijsbehoeften kan een zieke leerling toch (een gedeelte van het) onderwijs blijven volgen. Het volgende overzicht geeft deze behoeften van een zieke leerling nog eens weer. Daarnaast biedt het overzicht concrete tips die een leerkracht toe kan passen bij het verzorgen van het onderwijsaanbod van een zieke leerling, waarmee hij aan de onderwijsbehoeften tegemoet komt.

Onderwijsbehoefte	Tips
Behoeftte aan aangepaste hoeveelheden werk.	<ul style="list-style-type: none">• Geef alleen de meest belangrijke opdrachten. Kies bijvoorbeeld alleen opdrachten van de meest belangrijke vakken, nieuwe lesstof of lesstof die een leerling nog onvoldoende beheerst. Neem bij deze keuze bijvoorbeeld de leerdoelen of de leerlijn van een leerling als leidraad.• Voorkom dat een leerling zijn energie steekt in onnodige herhaling van lesstof die hij al begrijpt en voldoende kan toepassen.• Geef ook opdrachten die aansluiten op de interessegebieden van de leerling en die hij waarschijnlijk leuk zal vinden. Geef bijvoorbeeld een praktische opdracht om een collage te maken voor wereldoriëntatie.• Zorg voor afwisseling in de opdrachten.• Bied vooral kortere opdrachten aan of deel grotere opdrachten duidelijk in kleinere delen op.• Geef eventueel werk zonder daaraan een inleverdatum te verbinden.• Overleg regelmatig met ouders. Vraag hen hoe de leerling het schoolwerk vond en of het hem veel energie kostte. Houd hiermee rekening met het onderwijsaanbod.

Onderwijsbehoefte	Tips
Behoefte aan feedback op het gemaakte werk.	<ul style="list-style-type: none"> • Geef feedback op het werk dat een leerling heeft gemaakt. • Houd rekening met de mogelijkheden van een leerling. • Zorg dat een leerling succeservaringen kan opdoen met zijn werk, maar daag hem ook uit. Geef hem daarom zowel lastigere opdrachten als gemakkelijke. • Geef vooral positieve feedback, door bijvoorbeeld een krul onder het werk te zetten of er een sticker bij te plakken. • Overleg regelmatig met ouders over de mogelijkheden van de leerling. Vraag of het werk voldoende aansluit bij zijn mogelijkheden.
Behoefte aan ontwikkelingskansen.	<ul style="list-style-type: none"> • Stimuleer het contact tussen een zieke leerling en zijn klasgenoten door hem bijvoorbeeld te laten bezoeken. • Zorg dat de klasgenoten niet alleen schoolwerk naar de zieke leerling brengen, maar ook iets leuks met hem doen. Laat hen tijdens het bezoek bijvoorbeeld ook samen spelen. Stimuleer dit door een klasgenoot een spel (van school) te laten meenemen. Ook is het mogelijk om een opdracht mee te geven waarbij een zieke leerling en zijn klasgenoot moeten samenwerken.
Behoefte aan een plek in de klas.	<ul style="list-style-type: none"> • Zorg dat de zieke leerling zijn eigen werkplek in de klas behoudt. • Zet een fotolijstje met een foto van de zieke leerling op zijn tafel, zodat voor de klasgenoten duidelijk is dat dit de werkplek van de zieke leerling is. • Leg een schriftje op de tafel waarin de klasgenoten op een vrij moment iets kunnen schrijven of tekenen voor de zieke leerling. Of zet een doosje of bakje op de tafel waarin de klasgenoten tekeningen en briefjes kunnen doen. Een klasgenoot die bij de zieke leerling op bezoek gaat, kan deze meenemen en geven. • Wanneer de klasgenoten knutselwerkjes maken die van heel de groep in de klas worden opgehangen, probeer de zieke leerling dan ook de mogelijkheid te geven om eenzelfde werkje te maken. Geef knutselpullen mee en vraag het terug wanneer het klaar is. Hang het op bij de werkjes van de andere kinderen in de klas.
Behoefte aan informatie over wat op school gebeurt.	<ul style="list-style-type: none"> • Houd de leerling op de hoogte van de gebeurtenissen in de groep. • Geef de leerling de mogelijkheid om hieraan deel te nemen. • Probeer ervoor te zorgen dat de leerling ook op de hoogte blijft van de sociale ontwikkelingen in de groep, zoals vriendschappen, verkeringen en verhuizingen. Maak duidelijk aan de klasgenoten dat zij de zieke leerling hierover kunnen vertellen of schrijven. • Houd regelmatig contact met een zieke leerling, bijvoorbeeld door gebruik van ICT-middelen (zie paragraaf 4.6).

4. Onderwijs ondersteunende middelen

4.1 Inleiding

Een leerling die vanwege een ziekte frequent of langdurig van school afwezig is, zal het reguliere onderwijsprogramma waarschijnlijk niet in het normale tempo kunnen volgen. Hij heeft bijvoorbeeld een lichamelijke beperking of te weinig energie, waardoor dit hem niet lukt. Het is dan mogelijk om een leerling een aangepast lesprogramma aan te bieden dat hij op zijn eigen tempo kan volgen. Hiervoor is toestemming nodig van de onderwijsinspectie.

Ook wanneer een leerling door ziekte niet naar school komt, blijven de leerkracht en intern begeleider namens de school verantwoordelijk voor het onderwijs dat hem wordt geboden. Voor het verzorgen van onderwijs aan een zieke leerling is extra zorg en aandacht nodig. Er bestaan verschillende diensten en middelen om scholen te helpen om deze extra zorg mogelijk te maken. Dit deel van de Werkwijzer gaat in op de verschillende onderwijs ondersteunende middelen die bestaan voor het verzorgen van onderwijs aan langdurig zieke leerlingen.

4.2 Consulenten onderwijsondersteuning zieke leerlingen vanuit onderwijsbegeleidingsdiensten

Wanneer een zieke leerling gedurende een periode niet meer naar school komt, maar ziek thuis is of is opgenomen in een regionaal ziekenhuis, is het mogelijk om een consulent van een onderwijsbegeleidingsdienst in te schakelen. De school waar de leerling staat ingeschreven blijft verantwoordelijk voor het onderwijs. De leerkracht, intern begeleider en directie zullen daarom met elkaar een oplossing bedenken om de afwezige leerling voldoende onderwijs te kunnen bieden. Een consulent van de onderwijsbegeleidingsdienst kan hierbij hulp en begeleiding bieden.

4.3 Consulenten onderwijsondersteuning zieke leerlingen vanuit een Educatieve Voorziening van een academisch ziekenhuis

Aan de verschillende academische ziekenhuizen in Nederland is een educatieve voorziening verbonden. Binnen deze voorzieningen bieden consulenten onderwijsondersteuning aan zieke leerlingen. Wanneer een leerling naar verwachting langer dan vijf dagen in het academisch ziekenhuis zal worden opgenomen, neemt de consulent contact op met de school van de leerling. Samen met de leerkracht stelt de consulent dan een plan op om het onderwijs voor de leerling in het ziekenhuis vorm te geven. De leerkracht heeft hierin een uitvoerende taak en levert de lesstof en benodigde materialen aan. Het zal uiteraard niet mogelijk zijn om in het ziekenhuis het volledige lesprogramma te behandelen. De leerkracht zal de lesstof inkorten en verwerken in een planning. De consulent onderwijsondersteuning zieke leerlingen neemt in het ziekenhuis de lesgevende taken van de leerkracht over.

4.4 (Preventieve) Ambulante begeleiding

Een (preventief) ambulant begeleider is een gespecialiseerde leerkracht die in het regulier onderwijs leerkrachten, ouders en leerlingen helpt en adviseert. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk om een ambulant begeleider om advies te vragen over het samenstellen van een lesprogramma op maat, de keuze voor de inzet van hulpmiddelen of geschikt meubilair. Een ambulant begeleider kan meedenken bij het opstellen van een individueel handlingsplan voor een leerling. Daarnaast kan een ambulant begeleider voorlichting geven over de consequenties van een bepaalde ziekte voor het schoolgaan.

4.5 Leerlinggebonden financiering

Om de extra zorg en aandacht voor een zieke leerling te kunnen bekostigen kunnen de ouders leerlinggebonden financiering aanvragen bij het Regionaal Expertise Centrum voor cluster 3. Hiermee krijgt de school een extra budget, dat speciaal voor deze leerling kan worden ingezet. De school kan daarmee bijvoorbeeld zorgen voor extra formatie (zoals een onderwijsassistent), hulpmiddelen of ambulante begeleiding.

Hoewel de ouders van een zieke leerling de leerlinggebonden financiering aanvragen, kan de school hen bij deze aanvraag helpen. Om aan te tonen dat een school de leerlinggebonden financiering nodig heeft om een leerling onderwijs te kunnen bieden, moeten ouders en school een aantal documenten aanleveren. Deze zijn in het onderstaande kader weergegeven.

Documenten die vereist zijn voor de aanvraag van leerlinggebonden financiering

- Een medisch verslag van maximaal een jaar oud.
Uit het verslag moet duidelijk worden dat de leerling een lichamelijke, neurologische of psychosomatische stoornis heeft, en dat deze hem belemmert om deel te kunnen nemen aan het onderwijs.
- Een verslag van een psychodiagnostisch onderzoek.
Dit verslag moet weergeven welke gevolgen de ziekte heeft op het psychosociaal welbevinden en/of het cognitief functioneren van de leerling.
- Een onderwijskundig rapport van maximaal anderhalf jaar oud.
Uit dit rapport moet naar voren komen dat de leerling ofwel afhankelijk is van derden bij zijn algemene dagelijkse levensverrichtingen of voor het onderwijs voorwaardelijke motorische vaardigheden, ofwel blijken dat de leerling meer dan 25 procent van de lessen verzuimt.
- Geëvalueerde handelingsplannen.
Deze handelingsplannen moeten beschrijven welke zorg er gedurende minimaal een half jaar is geboden. Uit de evaluaties moet naar voren komen dat deze zorg ontoreikend is gebleken.

De wijze waarop de ondersteuning van zorgleerlingen gefinancierd wordt, zal waarschijnlijk veranderen. Hoe de financiering dan precies geregeld wordt, was tijdens het ontwikkelen van deze Werkwijzer nog niet bekend. Meer informatie is te vinden op de website van de PO-Raad (www.poraad.nl) en op de website van Passend Onderwijs (www.passendonderwijs.nl).

4.6 Onderwijs op afstand

Wanneer een leerling thuis of in een regionaal ziekenhuis verblijft, zijn er voor hem verschillende manieren mogelijk om op afstand onderwijs te kunnen blijven volgen. Door middel van een computer met internet kan een zieke leerling bijvoorbeeld met zijn leerkracht en klasgenoten e-mailen. Een leerkracht kan zo opdrachten sturen, of een link naar een website waar een zieke leerling bijvoorbeeld tafels of spelling kan oefenen.

Met behulp van een computer met een webcam zowel bij de leerling als in de klas kan een zieke leerling de lessen bijwonen die in de groep worden gegeven. Hiervoor zijn ook speciale ICT-middelen ontwikkeld. Een zieke leerling heeft hierbij een laptop met een webcam en in de klas wordt een televisiescherm met camera geplaatst. Voorbeelden van deze ICT-middelen zijn Digibeter en de WebChair.

Uit onderzoek naar de resultaten van deze manier van onderwijs op afstand is gebleken dat dit voor een leerling een goede manier is om bij te blijven met de lesstof. Zowel leerkrachten als leerlingen zelf zijn tevreden over de effecten hiervan (De Lange, 2008).

Daarnaast is gebleken dat het gebruik van ICT-middelen een groot en vooral positief effect heeft op het contact tussen een zieke leerling en zijn klasgenoten. Het contact kan op deze manier in stand blijven. Uit onderzoek is ook gebleken

dat zieke leerlingen die gebruik maken van ICT-middelen ook meer contacten met klasgenoten hebben (De Besser, 2009). Voor klasgenoten kan het prettig zijn om een zieke leerling door middel van een camera tijdens zijn ziekte te blijven zien. Klasgenoten ervaren soms een drempel om een zieke leerling thuis of in het ziekenhuis te bezoeken. Als gevolg van een ernstig ongeluk of door ziekte en/of de behandeling ervan kan bijvoorbeeld het uiterlijk van een leerling zijn veranderd. Dit kan voor een klasgenoot beangstigend zijn. Het contact via ICT-middelen zorgt ervoor dat klasgenoten zich een beeld kunnen vormen van het uiterlijk van de zieke leerling en van zijn omgeving thuis of in het ziekenhuis. Hierdoor weten zij beter wat hen te wachten staat wanneer zij bij hem langs gaan. ICT-middelen kunnen op deze manier een bijdrage leveren aan het stimuleren en in stand houden van sociaal contact ter voorkoming van een isolement van de zieke leerling.

Een consulent onderwijsondersteuning aan zieke leerlingen (zie paragraaf 4.3) kan voor de school via KlasseContact, een project van Ziezon, ICT-middelen van Digibeter of WebChair aanvragen. KlasseContact levert zowel de apparatuur als de begeleiding voor het gebruik ervan. Het onderstaande schema geeft de websites weer waar mee te vinden is over de aanvraag en het gebruik van deze ICT-middelen.

Meer informatie over de aanvraag en gebruik van ICT-middelen	
KlasseContact Voor de aanvraag van ICT-middelen en begeleiding bij het gebruik hiervan.	www.klassecontact.nl
Digibeter Informatie over Stichting Digibeter.	www.digibeter.nl
Webchair Informatie over Webchair.	www.webchair.com

5. In de groep

5.1 Inleiding

Wanneer in een groep een leerling langdurig ziek wordt, zullen de klasgenoten hiervan op de hoogte gesteld worden. Ongetwijfeld zullen zij hierover veel vragen hebben. Het kan dan zinvol zijn om een of meerdere lessen te besteden aan het onderwerp ziek zijn. Hierbij is het van belang om rekening te houden met het niveau van de cognitieve ontwikkeling van de leerlingen. Deze ontwikkeling heeft namelijk invloed op de manier waarop zij nadenken over ziek zijn en zich hiervan een voorstelling maken. Paragraaf 2 gaat daarom allereerst in op de verschillende manieren waarop kleuters en kinderen in de basisschoolleeftijd tegen ziekte aan kijken. Paragraaf 3 geeft weer welke rol (voor)leesboeken en educatieve middelen kunnen spelen bij het bespreken van het thema ziekte.

Omdat het tijdens langdurige afwezigheid van een zieke leerling belangrijk is dat de klasgenoten contact houden, is het zinvol om hieraan speciaal aandacht te besteden. Dit kan bijvoorbeeld tijdens een les die hieraan gewijd wordt, maar het is ook mogelijk door aanpassingen te maken in de bestaande lessen. Paragraaf 4 geeft daarnaast nog andere ideeën voor lessen en aanpassingen van lessen waarmee leerkrachten het contact tussen een zieke leerling en zijn klasgenoten kan stimuleren.

De suggesties die beschreven staan in de volgende paragrafen zullen niet bij elke zieke leerling passen. Iedere leerling is immers uniek. Bovendien hebben scholen verschillende mogelijkheden. Bekijk per suggestie samen met een leerling en zijn ouders, of deze voor hem zinvol is en of deze te realiseren is binnen de school.

5.2 Begrip van ziekte

Wanneer een leerling ziek is en hierdoor langdurig of frequent afwezig is, zal dit een onderwerp zijn waar klasgenoten meer over willen weten. Het is mogelijk dat leerlingen zelf met vragen naar de leerkracht toe komen, maar het is ook denkbaar dat de leerkracht hierover een groepsgesprek in de klas houdt. Het niveau van de cognitieve ontwikkeling zorgt ervoor dat kinderen op verschillende leeftijden op een andere manier over het begrip ziekte nadenken. Door aan te sluiten bij hun belevingswereld en manier van denken, is het voor leerlingen gemakkelijker om het begrip ziekte en de antwoorden op hun vragen te kunnen begrijpen.

De volgende paragrafen leggen uit hoe kinderen van verschillende leeftijd tegen het begrip ziekte aankijken. Zowel bij gesprekken met de zieke leerling zelf als bij gesprekken met zijn klasgenoten is het belangrijk om hiermee rekening te houden.

5.2.1 Kleuters

Kinderen in de leeftijd van drie tot zeven jaar zijn zich bewust van de fysieke klachten die zij ervaren wanneer zij ziek zijn. Zij merken dat zij niet lekker in hun vel zitten en hebben een onaangenaam gevoel. Regelmatig ziek zijn en/of veel pijn hebben kan er ook toe leiden dat een leerling zich onveilig voelt, teleurgesteld is of een moedeloos gevoel heeft. Kinderen van deze leeftijd zijn echter nog niet goed in staat om hun gevoelens ook te kunnen uiten. Hun reacties op ziekte kunnen daarom verrassend zijn. Zo kan een zieke leerling zijn gevoel uiten met boosheid en woede-uitbarstingen. Daarbij is het mogelijk dat hij zich op school inhoudt, maar vooral thuis zijn boosheid uit, in zijn veilige omgeving.

Op de kleuterleeftijd begrijpt een kind nog niet goed wat er aan de hand is wanneer hij zelf of een ander ziek is. Wel probeert hij op zijn eigen manier een verklaring te zoeken voor de reden van ziekte. Op deze leeftijd hebben kinderen nog weinig inzicht in de relatie tussen de oorzaken en de gevolgen van situaties en denken zij vaak nog op een fantasievolle manier. Zij denken dat alle onaangename ervaringen een vorm van straf zijn. Omdat zij nog niet goed begrijpen hoe het lichaam werkt en waardoor mensen ziek worden, bedenken zij hiervoor zelf verklaringen die passen in hun manier van denken. Dit betekent dat kleuters geneigd zijn om aan te nemen dat onaangename ervaringen een gevolg zijn van iets 'stouts' dat zij hebben gedaan. Stiekem een koekje uit de trommel gepakt hebben kan voor een kleuter een aannemelijke verklaring zijn voor het feit dat iemand ziek is.

Daisy is vorige week met haar opa naar de kinderboerderij geweest. Ondanks dat bij de geiten op het bordje stond dat zij niet gevoerd mochten worden, hebben opa en Daisy een van de geiten toch een broodkorst gegeven.

Gisteren is opa ziek geworden. Hij ligt met hoge koorts op bed en Daisy en haar moeder gaan langs. 'Opa is zeker zo ziek geworden omdat we die geit stiekem hebben gevoerd! Word ik nou ook ziek, mama?' vraagt ze wanneer ze haar opa op bed ziet liggen.

Doordat kinderen op deze leeftijd nog geen goed beeld hebben van de werking van het lichaam maken zij ook een eigen voorstelling van bijvoorbeeld de behandeling van een ziekte. Deze komt vaak niet overeen met de werkelijkheid, maar kan voor kinderen zelf wel beangstigend zijn.

Yannick heeft al een aantal keer keelontsteking gehad. Na het laatste bezoek aan de huisarts is hij doorverwezen naar de KNO-arts. Deze heeft geadviseerd zijn amandelen te laten knippen.

Yannick is erg bang voor deze operatie. Tijdens het tandenpoetsen kijkt hij in de spiegel. 'Mama,' zegt hij, terwijl hij zijn moeder wat angstig aankijkt, 'wanneer gaan ze nu mijn keel openknippen om mijn amandelen eruit te halen?'

Hoewel kinderen op deze leeftijd vaak nog niet alles zullen begrijpen van wat volwassenen tegen elkaar zeggen, merken zij wel de spanning die volwassenen ervaren. Uit de reacties van volwassenen en uit opgevangen gespreksfragmenten voelen zij hun bezorgdheid. Op deze leeftijd nemen kinderen deze gevoelens van angst, spanning en onrust gemakkelijk over, zonder dat zij daadwerkelijk weten wat er aan de hand is. Het is belangrijk om hiermee rekening te houden wanneer volwassenen met elkaar praten over een zieke leerling waar kinderen bij zijn.

5.2.2 Basisschoolleeftijd

In de leeftijd van zeven tot elf jaar ontwikkelen leerlingen een beter beeld en meer kennis van de manier waarop het lichaam werkt. Ook hun begrip van ziekte ontwikkelt. Zowel wanneer een leerling zelf ziek is als wanneer een klasgenoot ziek is, willen zij hier vaak veel over weten. In deze leeftijdsperiode kunnen leerlingen zich ook steeds beter uiten door middel van taal en kunnen zij beter vertellen wat zij denken en voelen. Ook wanneer hen iets dwars zit of zij zich ergens zorgen over maken, kunnen zij dit beter aangeven door hierover te vertellen of vragen te stellen.

Op de basisschoolleeftijd is een kind zich meer bewust van de lichamelijke reacties die zijn ziekte tot gevolg heeft. Hij kan hierdoor het gevoel hebben dat zijn lichaam hem in de steek laat. Het kan voor hem een grote teleurstelling zijn dat hij hierdoor bepaalde dingen niet meer kan doen die voor zijn ziekte wel mogelijk waren. Ziekte levert daarom vaak een gevoel van onbehagen op. Een kind van deze leeftijd kan hierop reageren met boosheid en woede-uitbarstingen. Daarnaast kan een kind teleurgesteld zijn in zijn ouders. Kinderen zien hun ouders vaak als degenen die hen tegen alles moeten beschermen en voor hun veiligheid zorgen. Onbegrip over het feit waarom ouders niet tegen de ziekte hebben kunnen beschermen kan tot boosheid leiden. Het kan soms helpen om hierover met een kind te praten en hem

proberen duidelijk te maken dat niemand er iets aan kan doen dat hij ziek is. Op deze leeftijd denken kinderen vaak meer na over hun ziekte en de gevolgen die deze kan hebben. Dit kan bij hen soms voor woede of angst zorgen. Angst voor de gevolgen van een ziekte kan tot een depressieve stemming leiden.

Behalve het feit dat kinderen op ziekte reageren met gevoelens van teleurstelling, boosheid en angst valt bij hen ook op dat zij vaak flexibel zijn in hun denken. Een kind dat bijvoorbeeld het ene moment nog erg verdrietig en boos is geweest, kan het volgende moment weer vrolijk met zijn nieuwe computerspel spelen, alsof hij het allemaal even is vergeten.

Naarmate kinderen ouder worden, hebben zij meer behoefte aan verklaringen voor hun ziekte of de ziekte van een klasgenoot. Ook op de basisschoollleeftijd bedenken zij zelf op hun eigen manier een verklaring voor ziekte. Vooral jongere kinderen zoeken de verklaring voor ziekte nog in straf voor iets dat iemand verkeerd heeft gedaan. Net als bij kleuters geldt voor kinderen in de basisschoollleeftijd dat zij gevoelens van angst en spanning vanuit hun omgeving voelen en overnemen. Wanneer zij het gevoel hebben dat er voor hen iets wordt verzwegen kan dit tevens onzekerheid opleveren. Het is van belang om hiermee rekening te houden tijdens gesprekken met kinderen over ziekte, maar ook tijdens gesprekken tussen volwassenen onderling waarbij kinderen in de buurt zijn.

Myrthe is al een tijdje niet op school geweest, ze is ziek. Glenn is een vriendje van Myrthe en woont bij haar in de straat. Terwijl hij voor zijn huis aan het stoepkrijten is, ziet hij zijn vader een stukje verderop met de vader van Myrthe praten. Hij hoort dat ze het over Myrthe hebben, maar hij kan hen verder niet goed verstaan. Glenn gaat verder met zijn tekening op de stoep. Wanneer Glenn nog eens opkijkt van zijn tekening, ziet hij dat zijn vader huilt. 'Er moet wel iets ergs aan de hand zijn!', denkt hij, 'Papa huilt nooit!'

Sociale relaties spelen op deze leeftijd een grotere rol dan tijdens de kleuterperiode. Wanneer een leerling ziek is, kan dit zorgen dat hij angst ervaart om gepest te worden of om zijn vrienden te verliezen. Ziekte kan ook een verminderde sociale weerbaarheid tot gevolg hebben. Daarnaast komt het voor dat zieke kinderen zich door een gebrek aan energie afzonderen van leeftijdgenoten. De angst om er hierdoor niet bij te horen levert enerzijds spanning op. Anderzijds heeft een leerling die zich afzondert geen goede uitlaatklep voor zijn spanning. Dit kan voor hem erg lastig zijn.

Rob heeft een nierziekte en is vaak moe. Zijn beste vriendjes gaan altijd graag voetballen in de pauze. Vandaag doet Rob met hen mee, maar na een paar keer heen en weer rennen is het voor hem al teveel. Hij loopt naar de juf toe die op een bankje op het plein zit. 'Wat ga je doen?' roept Ahmed hem na. 'Ik stop ermee. Ik ben moe,' zegt Rob. 'Nu al?!' is de reactie van Ahmed. Rob gaat naast de juf zitten. Hij kijkt zwijgend naar zijn voetballende vriendjes en baalt ervan dat hij niet mee kan doen. 'Ze vinden me vast stom, omdat ik nooit kan voetballen,' denkt hij.

5.3 Lessuggesties

Deze paragraaf geeft ideeën voor het invullen of aanpassen van lessen, zodat de klasgenoten gestimuleerd kunnen worden om contact met een zieke leerling te blijven houden. De lesideeën bevatten verschillende suggesties voor zowel de onder- als midden- en bovenbouw. Sommige hiervan zullen door een leerkracht al in praktijk gebracht worden. Zij komen hiermee dan al tegemoet aan de specifieke onderwijsbehoeften van een langdurig zieke leerling, vooral aan die op sociaal gebied.

De lessuggesties zijn een verzameling van ideeën vanuit de ervaringen van leerkrachten en begeleiders. Niet alle suggesties zullen op iedere school even goed in te zetten zijn. Een school kan zijn eigen selectie maken op basis van haar eigen visie en mogelijkheden. Daarnaast is het van belang om bij de keuze rekening te houden met de eigen stijl van lesgeven en de voorkeuren van de leerkracht. Omdat elke zieke leerling en situatie uniek is, is het van belang om ook de leerling en zijn ouders hierbij te betrekken. Op deze manier kunnen zij aangeven wat voor hen prettig is. Gebruik de lessuggesties om toe te passen tijdens de lessen in de groep, of om inspiratie op te doen voor het bedenken van (aanpassingen van) lessen om het contact tussen een zieke leerling en zijn klasgenoten te stimuleren. Sluit bij de lessen in de groep aan op het niveau van de taal- en denkontwikkeling van de klasgenoten (zie paragraaf 5.2).

Wanneer het voor een leerling te confronterend is om aan een les mee te doen, geef hem dan de gelegenheid om afstand te nemen. Geef hem bijvoorbeeld een andere opdracht of laat hem even op de gang of op een andere plek buiten de klas werken.

5.3.1 Klasgenoten informeren over ziekte

De volgende lessuggesties zijn voornamelijk gericht op het overbrengen van kennis en informatie aan de klasgenoten van een zieke leerling. Hierin wordt de klasgenoten verteld over de ziekte. Op die manier kunnen zij bijvoorbeeld begrip tonen voor het feit dat voor een zieke leerling bepaalde uitzonderingen gemaakt zullen worden, dat hij soms moe is en af en toe niet naar school komt of tijdens een schooldag naar huis gaat. De lessuggesties zijn in de meeste gevallen zowel in de onderbouw als in de midden- en bovenbouw toe te passen, door aan te sluiten op het niveau van de taal- en denkontwikkeling van de leerlingen bij het bespreken van de thema's en selecteren van het materiaal.

Algemene lesdoelen:

- Klasgenoten informeren over de ziekte van een leerling.
- Kennis opdoen en inzicht ontwikkelen rondom het onderwerp ziekte.

Groepsgesprek

Aanvullend specifiek lesdoel:

- Stimuleren van de mondelinge taalvaardigheid en uitdrukkingsvaardigheden.

Lesidee:

Om de klasgenoten op de hoogte te stellen van de ziekte van een leerling kan de leerkracht een kringgesprek organiseren. Stel hierbij eerst een aantal algemene vragen over ziek zijn, zoals 'Wat is ziek zijn?', 'Hoe voel je je als je ziek bent?' en 'Wat vind je prettig of juist niet fijn als je ziek bent?'.

Door eerst algemene vragen te stellen is het mogelijk om de voorkennis en het begrip van de leerlingen te peilen, zodat het verdere gesprek hierop kan aansluiten. Vertel de groep daarna over een zieke leerling, of laat dit een leerling of (één van) zijn ouders zelf doen, zoals dit van tevoren is afgesproken. Geef de klasgenoten de mogelijkheid om hierop te reageren en vragen te stellen.

Materiaalidee:

- (Voor)leesboeken uit de (school)bibliotheek of die kinderen zelf van thuis meenemen (zie paragraaf 5.3.2)
- Platen of foto's
- Educatieve middelen

Informatiehoek

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Informatie gebruiken.
- Informatie zoeken.

Lesidee:

Om te zorgen dat de onderwerpen ziek zijn en ziekenhuis een plek krijgen in de groep, is het mogelijk om een informatiehoek in het lokaal in te richten. Verschillende materialen rondom deze onderwerpen kunnen worden verzameld en in de informatiehoek worden neergezet. Zorg hierbij voor een geschikte plek, bijvoorbeeld een tafeltje in de hoek van het lokaal of bovenop een lage kast achterin. Zorg zelf voor de spullen in de hoek, maar stimuleer ook de leerlingen om van thuis spullen mee te nemen. Wanneer leerlingen spullen meenemen, kan door middel van een kort kringgesprek worden besproken wat zij hebben meegebracht. Besteed hieraan klassikaal aandacht, voordat ze een plekje krijgen in de informatiehoek.

Geef de leerlingen ook na de bespreking de gelegenheid om naar de hoek toe te gaan en de (nieuwe) spullen te bekijken of de folders of boeken te lezen. Dit kan bijvoorbeeld tijdens een moment voor zelfstandig werken, keuze werktijd of door dit als taak in de weektaak op te nemen.

Materiaalidee:

- (Voor)leesboeken uit de (school)bibliotheek of die kinderen zelf van thuis meenemen (zie paragraaf 5.3.2)
- Folders vanuit het ziekenhuis of besteld via website van stichtingen die zijn opgezet rondom een ziekte
- Foto's, bijvoorbeeld in fotomapjes of enkele uitvergrotingen, die eventueel door de kinderen gemaakt zijn
- Duplo of Lego met het thema ziekenhuis, bijvoorbeeld door kinderen van thuis mee laten nemen
- Dokterskoffertje met instrumenten

Kijkdoos ziekenhuis

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Stimuleren van de fijnmotorische vaardigheden.

Lesidee:

Wanneer een zieke leerling in het ziekenhuis ligt of voor onderzoek regelmatig naar het ziekenhuis moet en daarom niet naar school kan komen, is het van belang om aandacht te besteden aan het thema ziekenhuis. Vooral voor jongere kinderen kan het zijn dat zij nog nooit in het ziekenhuis zijn geweest en zich hiervan nog geen beeld gevormd hebben.

Bespreek met de leerlingen hoe een ziekenhuis er uit ziet en welke ruimtes hier allemaal zijn. Laat hen daarna een kijkdoos maken van een ziekenhuis of van een ruimte in een ziekenhuis.

Het is ook mogelijk om leerlingen de opdracht te geven om een bepaalde ruimte in het ziekenhuis na te maken.

Denk hierbij bijvoorbeeld aan:

- een één- of tweepersoons kamer
- een ziekenzaal
- een operatiekamer
- een spreekkamer
- een wachtruimte met een receptie
- een kantine

Door de verschillende kijkdozen bij of op elkaar te plaatsen, hebben de leerlingen met elkaar een compleet ziekenhuis gemaakt. Laat de leerlingen de andere kijkdozen bekijken en bespreek wat zij zien. Stel bijvoorbeeld vragen als: 'Wat voor ruimte denk je dat dit is?', 'Waar wordt deze ruimte voor gebruikt?' en 'Wie werken er in deze ruimte?'.

Materiaalidee:

- Scharen
- Lijm
- Gekleurd papier
- Gelineerd papier
- (Schoenen)dozen
- Folders of tijdschriften over ziekenhuis of besteld via website van stichtingen die zijn opgezet rondom een ziekte, die de leerlingen kunnen gebruiken om uit te knippen. Ga altijd goed na of deze voor de leerlingen geschikt zijn.
- Geschikte plaatjes geprint van internet

Werkstuk/presentatie

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Informatie zoeken.
- Informatie gebruiken.
- Stimuleren van de schrijfvaardigheid en de schriftelijke uitdrukkingsvaardigheden.
- Stimuleren van de mondelinge taalvaardigheid en uitdrukkingsvaardigheden.

Lesidee:

Bij oudere leerlingen is het mogelijk om hen zich te laten verdiepen in het onderwerp ziek zijn door hen hierover een werkstuk te laten maken of een verhaal te laten schrijven. Maak de gekozen thema's bespreekbaar in de groep door leerlingen die hun werkstuk af hebben hier kort iets over te laten vertellen, bijvoorbeeld in de kring.

Behalve door middel van werkstukken kunnen leerlingen zich ook verdiepen in een thema rondom ziek zijn door hierover een presentatie te geven. Laat hen een presentatie voorbereiden of hun gemaakte werkstuk voor de groep presenteren.

Het kan interessant zijn om de thema's die de leerlingen kiezen voor hun werkstukken of presentaties met elkaar te laten samenhangen binnen het onderwerp ziekte. Laat bijvoorbeeld elke leerling een werkstuk of presentatie maken over een afdeling in het ziekenhuis of beroepen die op deze afdelingen voorkomen. Behalve het onderwerp waarin zij zich zelf verdiepen, krijgen zij door de terugkoppeling van de werkstukken of presentaties in de groep een overstijgend beeld van het ziekenhuis. Denk hierbij bijvoorbeeld aan afdelingen als:

- kinderafdeling
- kraamafdeling
- Intensive Care
- dermatologie
- cardiologie

Ook is het mogelijk om elke leerling te laten vertellen over een ziekte of aandoening die hij of iemand uit zijn gezin misschien zelf heeft. Op die manier leren de leerlingen dat er veel mensen zijn die iets hebben en daarmee moeten leren leven. Denk hierbij bijvoorbeeld aan:

- eczeem
- astma
- hooikoorts
- diabetes
- ADHD
- dyslexie

Geef leerlingen een leidraad bij het maken van werkstukken en presentaties in de vorm van een stappenplan. Vermeld hierop in welke substappen zij een werkstuk kunnen maken of een presentatie voorbereiden. Vermeld hierop ook op welke plekken een leerling geschikt materiaal kan vinden over zijn onderwerp. Geef bijvoorbeeld enkele websites als tip.

Materiaalidee:

- Gelineerd papier
- Computer met Word
- Internet en eventueel een lijst met websites die voor leerlingen geschikt en informatief zijn
- Folders of tijdschriften over ziekenhuis of besteld via website van stichtingen die zijn opgezet rondom een ziekte
- Informatieve boeken uit (school)bibliotheek of door leerlingen van thuis meegenomen
- Stappenplan voor het maken van werkstukken of presentaties

5.3.2 Middelen voor een groepsgesprek

Om het onderwerp ziekte met een groep te bespreken kan het prettig zijn om leskoffers of boeken te gebruiken. Boeken kunnen dienen als hulpmiddel en leidraad om thema's rondom ziekte te bespreken. Leskoffers met het thema ziekte bieden daarnaast vaak ook ideeën en hulpmiddelen om het contact met een leerling te behouden die door zijn ziekte van school afwezig is.

• *(Voorlees)boeken*

Door verhalen voor te lezen of kinderen zelf verhalen te laten lezen en de bijbehorende illustraties te bekijken kunnen kinderen een beeld vormen van wat ziek zijn betekent. Ook kan het hen helpen om een voorstelling te maken van de dingen die hierbij komen kijken, zoals een ziekenhuisopname of een controle.

Over ziek zijn en ziekenhuisopname zijn veel boeken geschreven. Ook verschijnen er regelmatig nieuwe boeken. Ze zijn voor alle leeftijden en ontwikkelingsniveaus te vinden. Boekenlijsten rondom thema's als ziek zijn, ziekenhuisopname en -bezoek zijn onder andere te vinden op de website van Ziezon en op die van enkele educatieve voorzieningen van academische ziekenhuizen. Het volgende schema geeft enkele websites waar boekenlijsten te vinden zijn.

Websites met boekenlijsten	
• Ziezon	www.ziezon.nl/homepage/literatuur
• Educatieve voorziening AMC/VUmc	www.educatievevoorzieningamsterdam.nl/optie4.html
• UMC St Radboud Nijmegen	www.umcn.nl/Kinderziekenhuis/zorg/opname/Pages/Voorbereiding.aspx

• *Educatieve middelen*

Verschillende organisaties hebben educatieve materialen ontwikkeld die via hun websites te verkrijgen zijn. Op de website van Ziezon is bijvoorbeeld de EHBZO-koffer te bestellen, een leskoffer die leerkrachten kan helpen wanneer zij met een zieke leerling te maken krijgen. Ook biedt deze website kaarten en informatieboeken aan. De website van Stichting Kind en Ziekenhuis biedt een basisschoolproject aan waarmee leerkrachten op school een project over het ziekenhuis kunnen opzetten. De Vereniging Ouders Kinderen en Kanker (VOKK) biedt op haar website verschillende leskoffers aan. Ook zijn hier andere producten, zoals kaarten, video's en dvd's te verkrijgen die als hulpmiddelen kunnen dienen tijdens een les over ziekte. De Nederlandse Stichting voor het Gehandicapte Kind (NSGK) heeft het lespakket De Blauwe Vogel ontwikkeld. Hiermee kan een school projectmatig aandacht besteden aan thema's als ziekte en handicap en de manier waarop mensen hier in het dagelijks leven mee om kunnen gaan.

Op de websites van stichtingen die zijn opgezet rondom specifieke ziekten zijn ook vaak educatieve materialen te vinden. Ook is het soms mogelijk om via de (consulenten onderwijsondersteuning aan zieke leerlingen van de) educatieve voorzieningen van academische ziekenhuizen educatieve hulpmiddelen te verkrijgen die tijdens de lessen op school inzetbaar zijn. Het volgende schema geeft enkele hulpmiddelen weer, samen met de websites waarop hierover meer informatie te vinden is.

Educatieve middelen	Websites
<p>EHBZo-koffer (Stichting Mosaïque, in samenwerking met Ziezon) Leskoffer met onder andere voorleesboeken, een praatplaat, een postkaart en een kussensloop die tijdens lessen over ziek zijn en een zieke leerling kunnen worden ingezet.</p>	<p>www.ziezon.nl www.ziekmaarnietschoolziek.nl</p>
<p>Basisschoolproject 'Het Ziekenhuis' (Stichting Kind en Ziekenhuis) Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van een project over het ziekenhuis.</p>	<p>www.kindenziekenhuis.nl/publicaties/basisschoolproject/</p>
<p>Leskoffers over kanker bij kinderen (Vereniging 'Ouders, Kinderen en Kanker' (VOKK)) Verschillende leskoffers met verschillende soorten voorlichtingsmateriaal voor in de klas.</p>	<p>www.vokk.nl</p>
<p>De Blauwe Vogel (Nederlandse Stichting voor het Gehandicapte Kind (NSGK)) Een lespakket met lesthemata's en ideeën om handicaps bij kinderen te bespreken.</p>	<p>www.deblauwevogel.nl</p>

5.3.3 Zorgen uiten

Wanneer een leerling langdurig ziek is en daarom niet naar school komt, kunnen klasgenoten hierover veel nadenken en/of zich zorgen over deze leerling maken. Het is belangrijk om hen de ruimte te geven om deze zorgen te uiten. Het zal echter niet altijd mogelijk zijn om hieraan steeds een groepsgebesprek te wijden. Ook kan het zijn dat de ziekte van een leerling bij sommige leerlingen meer losmaakt dan bij andere en dat deze leerlingen meer behoefte hebben om zich op een bepaalde manier te uiten.

De suggesties uit deze paragraaf komen aan de behoefte om zorgen te uiten tegemoet. Omdat het uiten van zorgen een beroep kan doen op de verbale uitdrukkings- en schrijfvaardigheden van leerlingen, zullen de lessuggesties vooral voor de midden- en bovenbouw geschikt zijn. Wanneer leerlingen de mogelijkheid krijgen om hun zorgen door middel van tekeningen te uiten kunnen deze suggesties echter ook worden toegepast in de onderbouw.

Het is belangrijk om een zieke leerling een (werk)plek te laten houden in de klas, ook als hij gedurende een langere periode niet meer naar school komt. Deze kan voor zijn klasgenoten worden ingericht als plek om aan een zieke leerling te denken. Plaats op deze tafel bijvoorbeeld een foto van een zieke leerling of leg een (heen-en-weer-) schriftje neer waar de klasgenoten in kunnen schrijven.

Algemene lesdoelen:

- Ervaringen en zorgen rondom een zieke leerling uiten.

Gedachtenboom

Lesidee:

Maak van papier een grote boom met kale takken. Deze kan bijvoorbeeld achterin de klas op een prikbord worden gehangen. Afhankelijk van de leeftijd en motorische vaardigheden van de leerlingen kunnen enkele leerlingen worden betrokken bij het maken van de boom.

Maak daarnaast voldoende losse boomblaadjes (reken bijvoorbeeld op minstens twee per leerling). Zet hierop 'Naam: ...' en 'Datum: ...'. Op deze blaadjes kunnen leerlingen hun gedachten, hun zorgen rondom een zieke leerling of hun wensen voor deze leerling opschrijven.

Geef de leerlingen de mogelijkheid om hun zorgen of wensen op een blaadje te schrijven wanneer zij hier zelf behoefte aan hebben. Zet de boomblaadjes op een plek waar de leerlingen ze gemakkelijk kunnen pakken, bijvoorbeeld voorin de klas of naast de stam van de boom. Geef de leerlingen regelmatig de (keuze)mogelijkheid om iets op een boomblaadje te schrijven, bijvoorbeeld wanneer hun schoolwerk af is of tijdens een moment voor zelfstandig werken.

Bekijk de boom regelmatig en houd in de gaten of er mogelijk ineens veel blaadjes aan de boom gekomen zijn, of een bepaald onderwerp regelmatig terugkomt. Maak dit bespreekbaar in de groep, door bijvoorbeeld een klassengesprek hier aan te wijden.

Houd ook in de gaten of een specifieke leerling vaak boomblaadjes ophangt. Neem deze leerling dan apart en bespreek dit met hem.

Materiaalidee:

- Schaar
- Bruin en groen papier
- Lijm, plakband of punaises
- Een bakje, laatje of doosje voor de boomblaadjes

Brievenbus

Lesidee:

Het is mogelijk dat de leerlingen het niet prettig vinden wanneer anderen hun zorgen of gedachten kunnen lezen wanneer zij deze opschrijven. Een andere mogelijkheid dan een Gedachtenboom is daarom om een brievenbus te maken waarin de leerlingen brieven met hun gedachten kunnen doen.

Gebruik een grote doos om hiervan een brievenbus te maken. Maak een gleuf in de doos, zodat de leerlingen hun brieven kunnen posten. Afhankelijk van de leeftijd en motorische vaardigheden van de leerlingen kunnen enkele leerlingen worden betrokken bij het maken van de brievenbus. Laat de leerlingen eventueel de doos beplakken met dingen die zij zelf leuk vinden. Geef de brievenbus een gemakkelijk bereikbare plek in de klas. Zet hem bijvoorbeeld op de tafel van een zieke leerling of op een kast achterin de klas.

Leg de leerlingen tijdens bijvoorbeeld een kringgesprek over een zieke leerling uit waarom de brievenbus wordt gemaakt. Bedenk met elkaar wat voor post zij hierin allemaal kunnen posten. Denk bijvoorbeeld aan (boze of verdrietige) brieven, gedichten, verhalen en tekeningen. Leg hierbij ook uit dat het niet gaat om een 'echte' brievenbus: de post zal door niemand worden gelezen.

Geef de leerlingen regelmatig de (keuze)mogelijkheid om iets te maken om te posten, bijvoorbeeld wanneer hun schoolwerk af is of tijdens een moment voor zelfstandig werken.

Materiaalidee:

- Grote doos
- Gekleurd karton
- Teken- en schrijfpapier

5.3.4 Contact stimuleren tussen klasgenoten en een zieke leerling

De volgende suggesties zijn gericht op het stimuleren van het contact tussen een zieke leerling en zijn klasgenoten. Hierbij is van belang dat de klasgenoten iets maken of doen voor een zieke leerling, maar ook dat een zieke leerling daarna iets voor zijn klasgenoten maakt. Op deze manier is het mogelijk om de wederkerigheid in het contact en interactie te stimuleren. De suggesties zijn zowel geschikt voor de onderbouw als voor de midden- en bovenbouw.

Bij de suggesties rondom het stimuleren van het contact tussen een zieke leerling en zijn klasgenoten kan gebruik gemaakt worden van ICT-middelen, zoals Digibeter, een WebChair of een computer met een webcam (zie paragraaf 4.6). Het is echter ook mogelijk om één of twee klasgenoten bij een zieke leerling thuis langs te laten gaan. Overleg hier over ook altijd met de ouders van een zieke leerling. Maak afspraken over het aantal klasgenoten dat langs mag komen en over momenten die hiervoor geschikt zijn. Spreek ook af op welke manier ouders aan school kunnen laten weten dat bezoek tijdelijk niet meer mogelijk of gewenst is.

Wanneer het mogelijk is dat klasgenoten een zieke leerling bezoeken, koppel hier dan een duidelijke opdracht aan. Laat hen bijvoorbeeld na schooltijd schoolwerk of een nieuwsbrief langsbrengen. Als een zieke leerling dicht bij school woont, kan bij oudere leerlingen ook een mogelijkheid zijn dat één of twee klasgenoten onder schooltijd naar een zieke leerling toe gaan wanneer de leerlingen in de klas in groepjes gaan werken. De bezoekende klasgenoten vormen op die manier samen met een zieke leerling ook een groepje.

Wijs voor bezoek aan een zieke leerling een klasgenoot aan met wie hij goed op kan schieten, of vraag aan de groep wie er langs wil gaan. Op die manier vindt vooral contact plaats tussen een zieke leerling en klasgenoten met wie hij ook om zou gaan wanneer hij wel op school aanwezig zou zijn.

Indien een zieke leerling dicht bij school woont, kan met ouders ook worden afgesproken dat hij tijdens het buitenspelen in de pauze of tijdens de gymles naar school kan komen om met zijn klasgenoten te spelen.

Algemene lesdoelen:

- Contact houden met een zieke leerling.
- Een zieke leerling op de hoogte houden van wat er in de groep en op school gebeurt.
- Een zieke leerling deelgenoot maken van de ontwikkelingen in de groep en op school.

Kaarten

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Ontwikkeling van de creatieve vaardigheden.

Lesidee:

Stuur een zieke leerling een kaart met speciale gelegenheden, zoals Sinterklaas, Kerst, Pasen en zijn eigen verjaardag. Koop bijvoorbeeld een kaart en laat alle leerlingen er iets leuks op schrijven. Het is ook mogelijk om de leerlingen zelf gezamenlijk een grote kaart te laten maken of hen elk een eigen kaart te laten maken. Ook een fotokaart (laten) afdrukken is mogelijk.

Materiaalidee:

- Postkaarten
- Gekleurd papier of karton
- Lijm
- Scharen
- Fototoestel
- Fotopapier op zelf foto's op af te drukken

Schoolkrant

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Ervaringen delen.

Lessuggestie:

Om een zieke leerling op de hoogte te houden van alles wat op school plaatsvindt, is het van belang om hem nieuwsbrieven, maar vooral ook de schoolkrant te sturen. Laat de nieuwe schoolkrant door een klasgenoot langsbrengen of geef hem mee aan zijn ouders wanneer zij schoolwerk op komen halen.

Wanneer klasgenoten in de groep de opdracht krijgen om iets voor de schoolkrant te schrijven of te tekenen, geef een zieke leerling deze opdracht dan ook. Zelf ook iets voor de schoolkrant inleveren en dit later terugzien, kan een zieke leerling het gevoel geven dat hij nog steeds onderdeel is van de school, ook al is hij tijdelijk niet op school aanwezig.

Het is ook mogelijk om met een zieke leerling af te spreken dat hij voor elke schoolkrant iets aanlevert. Zo kan hij een tekening of kleurplaat maken over het ziekenhuis, een brief schrijven die aan de medeleerlingen is gericht of een verhaal schrijven over wat hij tijdens zijn ziekte meemaakt. Ook is het mogelijk om af te spreken dan een klasgenoot hem interviewt en hierover een stukje voor de schoolkrant schrijft. Hiervoor kan een klasgenoot bij een zieke leerling langs gaan of gebruik maken van ICT-middelen.

Materiaalidee:

- ICT-middelen

Heen-en-weer schrift

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Ervaringen delen.

Lessuggestie:

Zorg voor een speciaal schrift of een speciale map waarin klasgenoten regelmatig kunnen schrijven over dingen die in de groep en op school gebeuren. Geef hen de mogelijkheid om korte verhalen, brieven en gedichten te schrijven, maar ook om tekeningen te maken over wat er in de groep en op school speelt.

Stimuleer klasgenoten bijvoorbeeld om een klassenuitje te beschrijven of een project waarmee de groep bezig is. Laat hen ook schrijven over verkeringen in de groep en nieuwe vrienden. Juist deze sociale relaties zijn belangrijk voor een leerling die door ziekte afwezig is om van op de hoogte te blijven. Laat leerlingen ook schrijven over de 'gewone' dingen die op school gebeuren, zoals een gymles of een handvaardigheidles. Laat leerlingen daarnaast reacties schrijven op dingen die een zieke leerling in het schrift heeft geschreven.

Geef de leerlingen regelmatig de (keuze)mogelijkheid om iets te maken om iets in het schrift te schrijven, bijvoorbeeld wanneer hun schoolwerk af is of tijdens een moment voor zelfstandig werken of door dit in de weektaak op te nemen. Door in plaats van een schrift gebruik te maken van een multomap met insteekhoesjes, kunnen meerdere leerlingen tegelijk iets schrijven of tekenen en het daarna in de map toevoegen. Ook is het mogelijk om elke dag een andere leerling de opdracht te geven om iets in het schrift te schrijven, zodat er aan het einde van de week vijf verhalen zijn toegevoegd en het schrift dan naar een zieke leerling gebracht kan worden.

Het is belangrijk om niet alleen de klasgenoten te stimuleren om in het schrift te schrijven, maar ook een zieke leerling naar zijn klasgenoten terug te laten schrijven. Op die manier ontstaat een wederkerigheid in het contact en blijft het voor de klasgenoten op de langere termijn ook leuk om in het schrift te blijven schrijven.

Geef het schrift regelmatig voor een zieke leerling mee om te lezen en te reageren. Overleg eventueel met de ouders op welke manier ervoor gezorgd kan worden dat het schrift van school bij een zieke leerling terecht komt en weer terug. Ouders kunnen het schrift bijvoorbeeld meenemen wanneer zij schoolwerk op komen halen. Ook is het mogelijk om een klasgenoot het schrift thuis of in het ziekenhuis langs te laten brengen en een ander het later weer op te laten halen.

Materiaalidee:

- Schrift
- Multomap met insteekhoesjes
- Gelinieerd papier
- Blanco papier

Verjaardagskalender

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Ontwikkeling van creatieve vaardigheden.
- Stimuleren van tijdsbesef en inzicht in tijd.

Lessuggestie:

Laat de klasgenoten voor een zieke leerling een verjaardagskalender maken. Zorg voor 12 stevige stukken papier. Verdeel de leerlingen in groepjes van twee of drie en geef hen de opdracht om een tekening of collage te maken bij een maand. Vul daarna de verjaardagen van de leerlingen, de leerkracht en eventueel de onderwijsassistent in op de kalender. Ook speciale gelegenheden kunnen op de kalender worden ingevuld, zoals schoolvakanties, schoolreis en de kerstviering.

Een leerling die bij de zieke leerling langs gaat, kan de kalender meenemen en geven. Wanneer een klasgenoot of de leerkracht jarig is, is het de bedoeling dat een zieke leerling een kaart naar school stuurt, deze meegeeft aan een klasgenoot die langskomt of aan zijn ouders wanneer zij schoolwerk ophalen. Op deze manier kan de wederkerigheid in het contact worden gestimuleerd. Een zieke leerling kan de kalender tevens gebruiken om te noteren wanneer een klasgenoot hem komt bezoeken, wanneer dit is afgesproken.

Materiaalidee:

- Stevig papier
- Gekleurd papier
- Potloden, stiften, waskrijt of verf
- Lijm
- Scharen

Speciale gelegenheden

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Ervaringen delen.

Lessuggestie:

Stel een zieke leerling altijd op de hoogte van alle speciale gelegenheden die op school en in de groep plaatsvinden. Een zieke leerling is misschien (nog) niet in staat om een gehele schooldag aanwezig te zijn en lessen te volgen, maar vindt het mogelijk wel leuk om voor speciale gelegenheden (even) naar school te komen. Geef een leerling altijd de mogelijkheid om aan de leuke dingen op school deel te nemen.

Stuur een zieke leerling een uitnodiging voor speciale gelegenheden. Door een uitnodiging te sturen weet hij dat er iets speciaals in de groep gaat plaatsvinden en wanneer. Daarnaast geeft een uitnodiging hem het gevoel dat zijn klasgenoten hem hier graag bij willen hebben. Denk bij speciale gelegenheden bijvoorbeeld aan:

- Sinterklaasviering
- Kerstdiner
- Paasontbijt
- Carnavalviering
- bezoek aan de kinderboerderij
- verjaardag van de leerkracht
- schoolreis
- projectmiddag
- schoolmusical van groep 8

Laat (één van) de klasgenoten bijvoorbeeld zelf een uitnodiging maken, waarop staat wat er gaat gebeuren, wanneer, waar en dat de klasgenoten het leuk zouden vinden als hij erbij zou kunnen zijn. Versier deze uitnodiging en laat hem langsbrengen door een klasgenoot of geef hem mee wanneer ouders schoolwerk komen ophalen.

Wanneer een zieke leerling niet aanwezig kan zijn bij een speciale gelegenheid, laat de klasgenoten hem dan achteraf op de hoogte stellen hoe het geweest is. Voorbeelden van aandenken voor gelegenheden waar een zieke leerling niet bij kan zijn:

- een kort verhaal of een brief over hoe het geweest is
- een tekening
- een foto
- een surprise en gedicht of strooigoed bij de Sinterklaasviering
- een souvenir of kleinigheidje na een excursie
- (zelfgemaakte) kerstballen en –sterren die een zieke leerling in de kerstboom kan hangen

Materiaalidee:

- Stevig papier
- Gekleurd papier
- Gelinieerd papier
- Potloden, stiften, waskrijt of verf
- Lijm
- Scharen

5.3.5 Contact door het aanpassen van reguliere lessen

Deze paragraaf biedt suggesties om reguliere lessen enigszins aan te passen, zodat tijdens een les het contact met een zieke leerling kan worden gestimuleerd. Dit kan bijvoorbeeld door ICT-middelen in te zetten tijdens reguliere lessen, zoals Digibeter, de WebChair of een computer met een webcam (zie paragraaf 4.6). Door deze middelen te gebruiken kunnen de lesdoelen worden behaald, terwijl één van de leerlingen tegelijkertijd contact heeft met een zieke leerling. Het inzetten van ICT-middelen kan als doel hebben dat een zieke leerling de klassikale instructies van de leerkracht kan volgen. Voor het contact houden met klasgenoten heeft het gebruik van ICT-middelen echter vooral een meerwaarde wanneer een zieke leerling met één of enkele leerlingen hierdoor kan samenwerken.

Maak eventueel ook een e-mail account aan namens de groep. Een zieke leerling kan naar dit adres mailen om de gehele groep te bereiken en de groep kan vanaf dit adres e-mails naar een zieke leerling sturen.

Niet alle suggesties in deze paragraaf zullen voor alle leeftijdsgroepen even geschikt zijn. Het vakgebied, de lesdoelen en de uitwerking van de lessen maken duidelijk voor welke leerlingen de suggesties zijn toe te passen. Gebruik de lessuggesties uit deze paragraaf vooral om ideeën op te doen om ook andere reguliere lessen op een soortgelijke wijze aan te passen.

Algemene lesdoelen:

- Contact houden met een zieke leerling, gekoppeld aan algemene lessen.

Technisch lezen

Specifieke lesdoelen:

- Vergroten van de technische leesvaardigheid.

Lessuggestie:

Wanneer leerlingen op school oefenen met technisch lezen kan een zieke leerling hierbij goed worden betrokken. Vaak lezen leerlingen in kleine groepjes een AVI-boek, waarbij zij om de beurt een pagina hardop voorlezen, terwijl de andere leerlingen uit het groepje meelesen. Door gebruik te maken van ICT-middelen oefent een zieke leerling met technisch lezen met de groep mee en heeft hij tegelijkertijd contact met hen.

Wijs één of twee klasgenoten aan die met een zieke leerling gaan oefenen met lezen. Plaats deze leerlingen bij de ICT-middelen, zodat de leerlingen elkaar goed kunnen zien en horen. Zorg dat zowel een klasgenoot als een zieke leerling over hetzelfde AVI-boek beschikken. Laat een klasgenoot en een zieke leerling om de beurt bijvoorbeeld een pagina hardop voorlezen.

Materiaalidee:

- AVI-boek
- ICT-middelen

Begrijpend lezen/Taal

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Vergroten van leesbegrip.
- Vergroten van vaardigheid om een verhaal samen te vatten.
- Vergroten van schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid.

Lessuggestie:

Leerlingen moeten na het lezen van een (bibliotheek)boek vaak een boekverslag schrijven. Een zieke leerling zal waarschijnlijk ook boeken moeten lezen en moeten oefenen met het maken van een boekverslag. Waarschijnlijk heeft hij niet de energie en tijd om evenveel boeken te lezen als zijn klasgenoten. Ook is het voor hem lastiger om zelf een boek uit te zoeken.

Laat de klasgenoten een boekverslag schrijven voor een zieke leerling. Het format waarin boekverslagen normaal gesproken worden geschreven kan hiervoor worden gebruikt, maar het kan eventueel ook worden aangepast, waarbij de leerlingen meer naar een zieke leerling toe schrijven. Vertel de leerlingen dat bijvoorbeeld vijf beknopte boekverslagen zullen worden uitgekozen om door een zieke leerling te worden gelezen. Het is daarom belangrijk dat zij het boek goed samenvatten, zodat hij een idee krijgt waar het boek over gaat. Laat de leerlingen ook noteren wat zij van het boek vonden. Voor hogere groepen geldt dat de klasgenoten in plaats van een boekverslag ook bijvoorbeeld een recensie over een boek kunnen schrijven.

De boekverslagen worden door een klasgenoot naar een zieke leerling gebracht of zijn ouders nemen deze mee wanneer zij schoolwerk komen op halen. Een zieke leerling leest de boekverslagen en kan op basis van de samenvattingen, meningen en recensies van zijn klasgenoten kiezen boek hij zelf zou willen lezen. Door dit bijvoorbeeld bij een volgend bezoek aan een klasgenoot te laten weten, kan een klasgenoot het gekozen boek voor hem meenemen.

Materiaalidee:

- (Bibliotheek)boek
- Format voor boekverslag

Mondelinge taalvaardigheid

Specifieke lesdoelen:

- Vergroten van de mondelinge uitdrukkingsvaardigheid

Lessuggestie:

Wanneer leerlingen een spreekbeurt moeten houden, vinden zij het vaak spannend om dit voor de hele groep te doen. Laat een leerling die zijn spreekbeurt heeft voorbereid deze daarom eens oefenen voor een zieke leerling. Door gebruik te maken van een ICT-middelen kan een leerling zijn spreekbeurt eens oefenen voor een zieke leerling voordat hij deze voor de gehele groep houdt.

Spreek met een zieke leerling eventueel van tevoren punten af waarop hij extra zal letten, zoals duidelijk spreken, niet te snel spreken en niet teveel stopwoordjes gebruiken. Laat een zieke leerling ook benoemen wat hij heel goed vond aan de spreekbeurt van zijn klasgenoot.

Materiaalidee:

- Punten voor feedback
- ICT-middelen

Schriftelijke taalvaardigheid

Specifieke lesdoelen:

- Vergroten van de schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid.
- Toepassen van de spellingsregels.

Lessuggestie:

Wanneer leerlingen tijdens een taalles een fantasieverhaal moeten schrijven, kan het leuk zijn om hierbij af te spreken dat de leerlingen het slot open laten. Zij kunnen krijgen dan de opdracht om een slot te schrijven voor het verhaal van een ander. Ook een zieke leerling schrijft een verhaal en laat zijn slot open. Wanneer een klasgenoot hem bezoekt of wanneer ouders het schoolwerk komen ophalen, krijgt een zieke leerling een verhaal van een klasgenoot dat hij mag aanvullen. Zijn eigen verhaal gaat dan naar de groep, waar een klasgenoot het slot schrijft.

Materiaalidee:

- Gelinieerd papier

Rekenen

Specifieke lesdoelen:

- Oefenen met klokkijken.

Lessuggestie:

Door gebruik te maken van een ICT-middelen kan een zieke leerling goed betrokken worden bij het oefenen met klokkijken in de groep. Op deze manier oefent hij niet alleen met het klokkijken, maar heeft hij tegelijkertijd contact met zijn klasgenoten.

Wijs een klasgenoot aan die met een zieke leerling het klokkijken gaat oefenen. Plaats deze leerling bij de ICT-middelen met een oefenklok. Een zieke leerling noemt steeds een tijd en de klasgenoot laat deze tijd zien met de oefenklok. Een zieke leerling kan dan aangeven of deze tijd klopt. Hiervoor is het handig wanneer beide leerling een lijst hebben met daarop een aantal uitgeschreven tijden en de bijbehorende tijdsaanduiding op een analoge klok. Wanneer beide leerlingen een andere lijst hebben, kunnen zij geschikte tijden aan elkaar vragen en elkaars resultaten ook nakijken. Wanneer een zieke leerling ook een oefenklok heeft of een klok zonder batterijen, kunnen de leerlingen ook van rol wisselen.

Materiaalidee:

- Analoge oefenklok of klok zonder batterijen
- Lijst met uitgeschreven tijden en bijbehorende analoge tijdsaanduidingen
- ICT-middelen

Rekenen

Specifieke lesdoelen:

- Automatiseren van splitsingen tot 10.
- Automatiseren van de (deel)tafels.

Lessuggestie:

Wanneer leerlingen tijdens een rekenles oefenen met het automatiseren splitsingen tot 10 de (deel)tafels kan een zieke leerling hierbij goed worden betrokken. Door gebruik te maken van een ICT-middelen kan een zieke leerling met zijn klasgenoten mee-oefenen met het automatiseren en heeft hij tegelijkertijd contact met hen.

Wijs een klasgenoot aan die met een zieke leerling de tafels gaat oefenen. Plaats deze leerling bij de ICT-middelen, zodat de leerlingen elkaar goed kunnen zien en horen. Laat een klasgenoot en een zieke leerling elkaar de splitsingen of (deel)tafels overhoren.

Materiaalidee:

- Overzicht met splitsingen tot 10
- Overzicht met (deel)tafels (bijvoorbeeld een tafelkaart)
- ICT-middelen

Wereldoriëntatie

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Kennis van de natuur verkrijgen.

Lessuggestie:

Tijdens lessen wereldoriëntatie komt het voor dat leerlingen naar buiten gaan om bijvoorbeeld op het plein, in de schooltuin of in het bos planten en insecten te bekijken. Laat klasgenoten deze planten en insecten zo goed mogelijk natekenen voor een zieke leerling. Laat hen hierover vertellen, bijvoorbeeld op een ander moment in de klas door middel van een ICT-middelen of tijdens een bezoek aan een zieke leerling.

Wanneer in de groep een themahoek wordt gemaakt waarvoor leerlingen zelf materialen van buiten verzamelen, kan een zieke leerling hieraan ook een bijdrage leveren. Als hij naar buiten kan, kan hij met zijn ouders of een bezoekende klasgenoot ook zoeken naar bijvoorbeeld herfstbladeren of kastanjes. Laat een klasgenoot de gevonden materialen na een bezoek mee naar school nemen. Laat een zieke leerling zijn bijdrage aan de themahoek ook zien, door bijvoorbeeld een foto hiervan te maken en deze per e-mail te versturen.

Materiaalidee:

- ICT-middelen
- Blanco papier
- Fototoestel
- E-mail-account van de groep

Wereldoriëntatie

- Oefenen met toetsen leren.

Lessuggestie:

Wanneer leerlingen moeten leren voor een toets van de wereldoriënterende vakken, kan een zieke leerling hierbij goed betrokken worden. Zorg dat een zieke leerling de tekst heeft die geleerd moet worden. Laat hem deze doorlezen en enkele vragen over de tekst opstellen. De klasgenoten leren de toets door onder andere op deze vragen een antwoord te bedenken. Laat enkele klasgenoten de antwoorden voor een zieke leerling opschrijven. Ook kan een klasgenoot de tekst, de vragen en de antwoorden via een ICT-middelen met een zieke leerling bespreken.

Materiaalidee:

- ICT-middelen
- Gelinieerd papier

Engels

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Engelse woordenschat vergroten.
- Engelse taalvaardigheden vergroten.

Lessuggestie:

Wanneer leerlingen op school Engels krijgen, zal het regelmatig voorkomen dat zij woordjes moeten leren. Het is mogelijk dat leerlingen hier in de groep de gelegenheid voor krijgen. Hierbij kan een zieke leerling goed worden betrokken. Door gebruik te maken van een ICT-middelen kan een zieke leerling de woorden oefenen en tegelijkertijd contact hebben met een klasgenoot.

Wijs een klasgenoot aan die met een zieke leerling de woorden uit een woordenlijst gaat oefenen. Plaats deze leerling bij de ICT-middelen, zodat de leerlingen elkaar goed kunnen zien en horen. Zorg dat zowel een klasgenoot als een zieke leerling over de woordenlijst beschikt. Laat een klasgenoot en een zieke leerling om de beurt een (aantal) woord(en) noemen en deze vertalen, zowel van het Engels naar het Nederlands als andersom. Op deze manier kunnen zij met elkaar de woorden oefenen en elkaar overhoren. Behalve losse woorden is het op deze manier uiteraard ook mogelijk om korte gesprekjes te laten oefenen.

Materiaalidee:

- Methode Engels
- Woordenlijst, zowel voor klasgenoot als zieke leerling
- ICT-middelen

Engels

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Vergroten van de schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid in het Engels.
- Vergroten van de spellingsvaardigheden in het Engels.

Lessuggestie:

Om leerlingen te laten oefenen met het schrijven van korte teksten in het Engels zullen zij soms de opdracht krijgen om een kort verhaal of een brief te schrijven. Stimuleer het contact met een zieke leerling, door klasgenoten voor hem een verhaal of brief te laten schrijven in het Engels. Geef de klasgenoten zelf de keuze of zij iets voor een zieke leerling willen schrijven of liever niet. Een zieke leerling heeft mogelijk niet de tijd of energie om van de hele groep Engelse brieven of verhalen te lezen, dus houd het aantal brieven dat een leerling per keer ontvangt beperkt.

Maak eventueel een kopie van de brief of het verhaal om na te kijken. Het origineel is voor een zieke leerling. Laat deze door een klasgenoot naar een zieke leerling brengen of geef de brief of het verhaal aan ouders wanneer zij schoolwerk komen halen. Uiteraard is het ook mogelijk om een brief of verhaal op de computer te schrijven en naar een zieke leerling te e-mailen.

Zorg voor wederkerigheid in het contact door een zieke leerling ook in het Engels terug te laten schrijven. Hij kan de opdracht krijgen om een kort verhaal voor alle klasgenoten in het Engels te schrijven of om in het Engels een brief terug te schrijven aan de klasgenoot van wie hij zelf een brief heeft ontvangen. Een andere oefening kan zijn om het verhaal of de brief van zijn klasgenoot na te kijken door spellingfouten te onderstrepen en het woord op de juist gespelde manier te schrijven.

Materiaalidee:

- Methode Engels
- Gelineeerd papier
- Computer met Word en printer
- E-mail account van de groep

Handvaardigheid/Tekenen

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Vergroten van de creatieve vaardigheden.
- Vergroten van de fijn-motorische vaardigheden.

Lessuggestie:

De lessuggesties die eerder bij Kaarten, Verjaardagskalender en Speciale gelegenheden zijn genoemd, kunnen worden uitgevoerd tijdens een handvaardigheids- of tekenles.

Materiaalidee:

- Blanco papier
- Gekleurd papier of karton
- Potloden, viltstiften, waskrijt of verf
- Lijm
- Scharen
- Tijdschriften om plaatjes uit te knippen en plakken

Handvaardigheid/Tekenen

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Vergroten van de creatieve vaardigheden.
- Vergroten van de fijn-motorische vaardigheden.

Lessuggestie:

Laat elke leerling van gekeurd papier een bloem maken voor een zieke leerling. Door middel van een rietje of satéprikker kunnen zij hieraan een steel maken. Voeg de bloemen van alle klasgenoten samen en maak er een bos van. Wanneer één of enkele klasgenoten bij een zieke leerling op bezoek gaan, kunnen zij de bos bloemen namens de hele groep meenemen.

Materiaalidee:

- Blanco papier
- Gekleurd papier of karton
- Potloden, viltstiften, waskrijt of verf
- Rietjes of satéprikkers
- Lijm
- Scharen

Sociale vaardigheden/Burgerschap

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Vergroten van de sociale vaardigheden en sociale competentie.

Lessuggestie:

Het bezoek aan een zieke leerling kan voor klasgenoten spannend zijn. Zij weten mogelijk niet precies wat zij kunnen verwachten. Vooral een bezoek aan het ziekenhuis kan op leerlingen een grote indruk maken. Om klasgenoten hier op voor te bereiden kan bijvoorbeeld gebruik gemaakt worden van Basisschoolproject Het Ziekenhuis.

Ook kan het voor klasgenoten lastig zijn om te weten hoe anderen verwachten dat zij zich tijdens een (ziekenhuis)bezoek gedragen. Tijdens lessen over sociale vaardigheden kan hieraan aandacht worden besteed. Een leerkracht kan hierbij ingaan op vragen als:

- Hoe voel je je als je ziek bent?
- Wat vind je zelf prettig dat andere voor jou doen als jij ziek bent?
- Wat denk je dat een zieke leerling fijn zou vinden als jij op bezoek komt?
- Kan een zieke leerling met je spelen als je op bezoek komt?
- Wat kun je tegen een zieke leerling zeggen?
- Wat kun je aan hem vertellen?

Gebruik voor de inhoud van de lessen eventueel ook geschikte lessen uit de SoVa-methode. Bespreek met de klasgenoten welke regels en vaardigheden zij al hebben geleerd die tijdens een bezoek aan een zieke leerling van pas kunnen komen.

Materiaalidee:

- Basisschoolproject Het Ziekenhuis (zie paragraaf 5.3.2)
- (Voor)leesboeken uit de (school)bibliotheek of die kinderen zelf van thuis meenemen (zie paragraaf 5.3.2)
- SoVa-methode

Sociale vaardigheden/Burgerschap

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Vergroten van de sociale vaardigheden en competentie.
- Ervaringen delen.

Lessuggestie:

In verschillende ideeën is al naar voren gekomen dat een klasgenoot iets bij een zieke leerling langs brengt of bij hem op bezoek gaat. Bereid een bezoek van een klasgenoot aan een zieke leerling steeds voor. Laat een klasgenoot samen met de andere klasgenoten bedenken wat hij tijdens het bezoek kan doen en vertellen. Bespreek bijvoorbeeld ook met de klasgenoten welke sociale vaardigheden tijdens een bezoek belangrijk zullen zijn.

Koppel een bezoek ook altijd terug. Vraag een klasgenoot na een bezoek kort te vertellen hoe het bezoek was, wat hij heeft gedaan en wat hij hier van vond. Wanneer een zieke leerling iets aan de klasgenoot heeft meegegeven, zoals een opdracht die hij heeft gemaakt of een tekening, laat de klasgenoot hier dan iets over vertellen. Geef andere klasgenoten ook altijd de gelegenheid om hierover vragen te stellen.

Door middel van het gebruik van ICT-middelen kan een zieke leerling ook vertellen hoe hij het bezoek heeft gevonden.

Materiaalidee:

- ICT-middelen

Sociale vaardigheden/Burgerschap

Aanvullende specifieke lesdoelen:

- Vergroten van de sociale vaardigheden en competentie.
- Stimuleren van zelfreflectie.

Lessuggestie:

Laat elke klasgenoot een portfolio bijhouden waarin zij de ontwikkeling van hun sociale competenties in kaart brengen. Benoem bijvoorbeeld competenties zoals:

- ervaringen delen
- aardig doen
- samenwerken
- een taak uitvoeren
- jezelf presenteren

Bespreek met de leerlingen wat deze competenties zijn. Laat elke leerling voor iedere competentie invullen of hij hierover al beschikt. Laat de leerlingen eventueel ook leerdoelen voor zichzelf benoemen. De leerlingen kunnen voor zichzelf oefeningen bedenken om aan deze leerdoelen te bereiken.

Het contact houden met een zieke leerling leent zich goed als oefening van de sociale competenties. Na bezoek of contact met een zieke leerling kunnen de klasgenoten in hun portfolio invullen wat zij hebben gedaan, waar zij tevreden over waren en wat zij een volgende keer anders zouden doen.

Ook een zieke leerling kan aan deze competenties werken en een portfolio bijhouden. De instructie hiervan kan hij door middel van een ICT-middelen volgen. Het bijhouden van het portfolio kan hij na elk bezoek van een zieke leerling of na contact via een ICT-middelen doen.

Materiaalidee:

- Portfolio Sociale Competentie (Pot, & Van Efferen, 2010)
- ICT-middelen

6. Andere betrokken leerlingen binnen de school

6.1 Inleiding

In hoofdstuk 5 is door middel van lessuggesties ingegaan op de begeleiding en ondersteuning die de klasgenoten van een zieke leerling geboden kan worden. Binnen de school zijn mogelijk nog meer leerlingen die ook bij de zieke leerling zijn betrokken. Ook op hen maakt de ziekte een grote indruk. Dit hoofdstuk besteed aandacht aan de manier waarop een school deze leerlingen kan begeleiden. Paragraaf 2 gaat in op de hulp en begeleiding die een school kan bieden aan een broer of zus (brus) van de zieke leerling. Paragraaf 3 geeft mogelijkheden weer van de begeleiding die de school kan bieden aan betrokken leerlingen in andere klassen, zoals vrienden van een sportclub en broers of zussen van vrienden.

6.2 Brussen in een andere groep

De broers en zussen van kinderen met een ziekte of handicap worden ook wel 'brussen' genoemd. Wanneer een leerling ernstig ziek is of een ongeluk heeft gehad, is dit ook voor brussen een ingrijpende ervaring. Binnen het gezin verandert de dagelijkse gang van zaken. Mogelijk krijgt een brus minder aandacht dan normaal, omdat deze tijdelijk vooral naar het zieke kind uitgaat. Een brus kan zich verdrietig voelen door de ziekte van zijn broer of zus. Het is echter ook mogelijk dat hij gevoelens van boosheid, wrok of jaloezie ervaart en zich tekort gedaan voelt.

Emma's broertje Ramon heeft een hersentumor en ligt in het ziekenhuis. Emma maakt zich grote zorgen om haar broertje. Ze is bang dat hij zal overlijden. De gedachte hieraan maakt haar erg verdrietig. Samen met haar ouders gaat ze vaak naar het ziekenhuis. Ook gaan haar ouders wel eens zonder haar. Emma blijft dan bij haar oma of er komt iemand oppassen.

Emma maakte altijd graag boswandelingen met haar vader en ging wel eens met haar moeder winkelen. Hier hebben zij nu nauwelijks tijd voor. Soms wordt Emma daarom wel eens boos op haar broertje. Hij krijgt nu veel meer aandacht dan zij. 'Als Ramon niet ziek was geweest, dan zou ik tenminste weer eens iets leuks met papa of mama kunnen doen!' denkt ze dan.

Het is belangrijk dat ook een brus op school wordt opgevangen. Bespreek in de steungroep op welke manier het mogelijk is om de brus steun te bieden en wie dit kan doen. Overleg dit ook met ouders en vraag tevens aan de brus zelf wat hij fijn vindt. Het is van belang om hem zowel steun te bieden in de groep als in de vorm van individuele aandacht.

Meer informatie

- www.broerofzus.nl

Website voor ouders en professionals voor het omgaan met een kind dat een broer of zus heeft met een ziekte, handicap of stoornis. De site biedt onder andere informatie, nieuws en ervaringsverhalen.

- www.brusjes.nl

Website voor brussen met onder andere informatie over verschillende ziektes, handicaps en stoornissen, maar ook de mogelijkheid tot het uitwisselen van ervaringen.

Elke brus is uniek en reageert op zijn eigen manier. Bekijk samen met een brus en zijn ouders welke begeleiding het best bij hem past en bepaal wat de mogelijkheden zijn binnen de school.

6.2.1 Een brus in de groep begeleiden

Brussen maken zich vaak zorgen over de ziekte van hun broer of zus. De manier waarop zij hun zorgen laten merken is afhankelijk van het ontwikkelingsniveau en de leeftijd. Sommige brussen laten op school niets merken en uiten hun zorgen vooral thuis. Andere brussen zullen zich thuis inhouden om hun ouders en zieke broer of zus niet te belasten, maar uiten zich juist op school.

Wanneer een brus zich zorgen maakt, is hij met zijn gedachten bij zijn zieke broer of zus. In de klas kan dan opvallen dat hij zich niet goed meer op zijn schoolwerk kan concentreren, slordige fouten maakt of vermoeid is. Daarnaast komt het voor dat brussen prikkelbaar zijn en/of boos, agressief of overdreven reageren op schijnbaar kleine gebeurtenissen. Ook plotseling slechter wordende schoolprestaties kunnen een teken zijn dat een brus zich zorgen maakt over zijn zieke broer of zus. Houd veranderingen in het gedrag en schoolprestaties van een brus altijd goed in de gaten.

Het is van belang dat een brus de ruimte krijgt om zichzelf te zijn en zich te uiten. Thuis gaat de aandacht mogelijk tijdelijk vooral uit naar het zieke kind en krijgt de brus hierdoor wat minder aandacht. Ook kan het zijn dat zijn zieke broer of zus extra wordt verwend of dat naar hem verdraagzamer wordt opgetreden. Dit kan ertoe leiden dat hij op school om meer aandacht vraagt. Het kan verhelderend zijn om de klasgenoten te vertellen wat er thuis aan de hand is. Overleg met een brus en zijn ouders of hij dit zelf zal doen, of dat de leerkracht dit doet en of hij hierbij aanwezig wil zijn. Houd er rekening mee dat een brus angst kan ervaren voor de reacties van zijn klasgenoten. Vraag de klasgenoten om extra begrip, omdat het mogelijk is dat hij zich anders kan gedragen dan dat zij van hem gewend zijn en de leerkracht daarom andere afspraken met hem maakt.

Tips voor een brus in de groep

- Geef een brus de ruimte om zichzelf te zijn.
- Bedenk samen met een brus een mogelijkheid waarop hij even afstand kan nemen van de groep wanneer hij dat nodig heeft. Geef hem de mogelijkheid om even de klas uit te gaan of naar de intern begeleider te gaan wanneer hij even wil huilen of zijn boosheid kwijt wil of behoefte heeft aan een gesprek.
- Houd veranderingen in gedrag en schoolprestaties in de gaten.
- Stel ouders van veranderingen op de hoogte.
- Overleg met de brus en ouders over de mogelijkheid om de klasgenoten over de ziekte van de broer of zus te vertellen. Overleg de mogelijkheden om dit de brus zelf te laten doen of dit aan de leerkracht over te laten.

6.2.2 Individuele gesprekken met een brus

Voor een brus kan het prettig zijn wanneer er op school één vast persoon is bij wie hij zich vertrouwd voelt en bij wie hij zijn hart kan luchten. Dit kan bijvoorbeeld zijn eigen leerkracht zijn of de intern begeleider. Spreek binnen de steungroep en in overleg met de brus en zijn ouders af wie deze rol op zich kan nemen.

Het kan handig zijn om wekelijks een vast moment af te spreken waarop een brus met deze persoon een gesprek kan voeren. Ook is het mogelijk om hem de gelegenheid te bieden om tussentijds zijn verhaal te doen wanneer hij dat nodig heeft.

Tijdens een gesprek is het belangrijk om een brus de ruimte te geven om te vertellen wat hij wil. Toon interesse en betrokkenheid door naar de thuissituatie te vragen. Let er hierbij wel op direct naar de beleving van de brus te vragen, dus: 'Wat betekent het voor jou dat je zus ziek is?' in plaats van 'Hoe gaat het met je zus?' Door naar de eigen ervaringen van een brus te vragen is het gemakkelijker om een beeld te vormen van zijn beleving en gevoelens.

Als een brus niet over thuis of over zijn zieke broer of zus wil praten, maar wel over iets anders, kan dit voor hem ook prettig zijn. Houd tijdens het voeren van gesprekken ook rekening met de cognitieve ontwikkeling van de brus en zijn begrip en beeldvorming van ziekte (zie paragraaf 5.2).

Behalve door middel praten, is het mogelijk om een brus zijn gevoel op een andere manier te laten uiten, bijvoorbeeld door te tekenen of een gedicht of verhaal te schrijven. Ook een brief schrijven waarin hij zijn gevoelens kwijt kan, kan soms prettig zijn. Deze brief hoeft niet per definitie verstuurd te worden. Het is ook mogelijk om een brief te schrijven aan iemand, zonder de brief te versturen en aan iemand te laten lezen.

Een brus kan het gevoel hebben dat hij zijn ouders niet wil belasten. De ziekte van zijn broer of zus belast hen al genoeg en de brus wil hen daarom mogelijk ontzien. Dit kan tot gevolg hebben dat hij zijn gevoelens thuis niet altijd uit. Het is echter van belang om ouders wel altijd van de gesprekken op de hoogte te houden. Voor hen is het belangrijk om te weten wat er in hem omgaat en hoe hij de ziekte van zijn broer of zus ervaart. Bespreek dit ook met een brus. Het is voor hem prettig om te weten welke informatie hij in vertrouwen deelt en welke informatie aan ouders wordt doorgegeven.

Aandachtspunten voor de begeleiding van een brus

- Zorg voor een vast, vertrouwd persoon bij wie een brus zijn verhaal kwijt kan.
- Spreek een vast moment af voor een gesprekje, bijvoorbeeld een keer in de week.
- Spreek af op welke manier een brus kan laten weten wanneer hij tussentijds behoefte heeft aan een extra gesprekje.
- Houd ouders van de gesprekken op de hoogte. Bespreek ook met een brus welke informatie ouders krijgen.
- Bied een brus de mogelijkheid om zich ook op andere manieren te uiten dan door te praten, bijvoorbeeld door een tekening of gedicht te maken, een brief te schrijven of door muziek te luisteren.

6.3 Betrokken medeleerlingen in andere groepen

De ziekte van een leerling kan behalve op de klasgenoten ook een grote indruk maken op leerlingen uit andere groep. Denk hierbij bijvoorbeeld aan leerlingen die op het schoolplein regelmatig met de zieke leerling spelen, aan een buurmeisje dat een groep lager zit, vriendjes uit het voetbalteam die in een andere groep zitten of de broer van het klasgenootje waarbij de zieke leerling regelmatig thuis speelt. Deze leerlingen hebben evengoed de behoefte om de ziekte van de leerling te kunnen verwerken. De school kan hen hierbij ondersteuning en begeleiding bieden. Daarnaast kan de school hen ook stimuleren om contact met een zieke leerling te houden.

Wanneer in de groep van een zieke leerling speciale lessen worden gewijd aan bijvoorbeeld de ziekte of ziekenhuisbezoek (zie paragraaf 5.3.1), kunnen hierbij ook andere betrokken leerlingen worden uitgenodigd. Deze leerlingen worden dan eveneens geïnformeerd over de ziekte en krijgen de gelegenheid om hun zorgen te delen en vragen te stellen. Overleg met elke betrokken leerling of het hem prettig lijkt om aan deze lessen deel te nemen.

Wanneer een of enkele leerlingen op het gebied van leeftijd en ontwikkelingsniveau niet voldoende aansluiten bij het niveau van de groep is het ook mogelijk om een apart groepje te vormen. Een betrokken leerkracht of de intern begeleider kan met regelmaat voor een bijeenkomst van deze groep zorgen. Laat de medeleerlingen tijdens bijeenkomsten vooral zelf vertellen wat de ziekte van de leerling met hen doet. De lessuggesties uit paragraaf 5.3 kunnen daarbij inspiratie bieden om aan deze bijeenkomsten invulling te geven.

- Zorg voor betrokken medeleerlingen voor een vangnet voor emotionele ondersteuning op school. Vertel hen bij wie ze terecht kunnen wanneer zij de behoefte hebben om te praten of vragen te stellen.
- Nodig betrokken medeleerlingen uit tijdens informatieve lessen over ziekte of ziekenhuisbezoek. Houd hierbij rekening met eventuele verschillen in leeftijd en het ontwikkelingsniveau
- Vorm bij een gebrek aan aansluiting een apart groepje met betrokken medeleerlingen uit de andere groepen.

7. Terugkeer van een zieke leerling op school

7.1 Inleiding

Wanneer een leerling na een periode van afwezigheid door ziekte naar school terugkomt, is dit een gelegenheid om in de groep speciale aandacht aan te besteden. Paragraaf 2 gaat hierop in. Een leerling die na afwezigheid terugkeert zal enige tijd moeten wennen aan het weer naar school gaan en aan de eisen die aan hem gesteld worden. Hij zal bijvoorbeeld mogelijk niet direct met het gehele lesprogramma kunnen meedoen. Het is van belang om rekening te houden met zijn specifieke onderwijsbehoeften. Paragraaf 3 geeft deze onderwijsbehoeften weer. Daarna biedt paragraaf 4 tips om aan deze behoeften tegemoet te komen. Ook wanneer een zieke leerling weer naar school komt, blijft contact met zijn ouders van belang. Paragraaf 5 geeft hiervoor enkele aandachtspunten.

Ten slotte is het ook mogelijk dat een ziekte of ongeluk tot gevolg heeft dat een leerling overlijdt. Daarom geeft paragraaf 6 verwijzingen naar websites waar informatie en protocollen te vinden zijn en naar instanties die een school bij een dergelijke situatie kunnen ondersteunen.

7.2 Terugkeer in de groep

Wanneer een leerling terugkeert naar school is het van belang om de klasgenoten hierop voor te bereiden. Maak hen duidelijk wat zij van een zieke leerling kunnen verwachten. Het is mogelijk dat het uiterlijk van een zieke leerling als gevolg van een behandeling of operatie is veranderd. Hij heeft bijvoorbeeld geen of weinig haar als gevolg van een chemokuur of er is een arm of been geamputeerd. Het is belangrijk dat klasgenoten dit weten. Bespreek met hen hoe zij hier op kunnen reageren. Wanneer enkele klasgenoten een zieke leerling nog niet zonder haar, arm of been gezien hebben, kan het zinvol zijn om hen vast een foto te laten zien. Op die manier kunnen zij een duidelijk beeld vormen van het veranderde uiterlijk.

Ook kan het zijn dat een leerling nog niet veel energie heeft. Bespreek met de klasgenoten wat dit betekent voor het functioneren van een zieke leerling in de groep. Het kan bijvoorbeeld zijn dat een zieke leerling niet de gehele dag lessen hoeft te volgen, of dat voor hem bepaalde uitzonderingen gelden. Het is van belang de klasgenoten hiervan op de hoogte te brengen, zodat zij dit begrijpen.

De terugkeer van een zieke leerling in de groep na een langere periode van afwezigheid is een bijzondere gebeurtenis. Besteed hier op die dag speciaal aandacht aan, bijvoorbeeld door de terugkeer met de gehele groep (of school) te vieren. Doe dit bijvoorbeeld door het lokaal en de stoel van een zieke leerling te versieren of met de groep een lied voor deze leerling te maken en te zingen. Begin de dag met een klassengesprek waarbij de klasgenoten vragen aan een zieke leerling mogen stellen. Plan een leuke activiteit, zoals een spel of kort toneelstukje waarbij een zieke leerling de gelegenheid heeft om iets gezelligs met zijn klasgenoten te doen. Door de terugkeer van een zieke leerling te vieren, voelt hij zich welkom. Dit is belangrijk voor zijn gevoel om weer bij de groep te horen.

Aandachtspunten bij de terugkeer van een zieke leerling in de groep

- Bespreek de terugkeer vooraf met de klasgenoten.
- Bespreek veranderingen van het uiterlijk van een zieke leerling.
- Leg uit welke uitzonderingen mogelijk voor een zieke leerling zullen gelden.
- Maak een feestelijke gebeurtenis van de terugkeer van een zieke leerling. Vier dit met de gehele groep.

7.3 Onderwijsbehoeften van een zieke leerling

Wanneer een leerling na een periode van afwezigheid terugkeert naar school of gedurende een periode onregelmatig aanwezig is, zal hij hieraan moeten wennen. Het kan voor hem lastig zijn om direct weer om te gaan met de eisen die in de groep aan hem worden gesteld. Vooral wanneer een leerling nog niet volledig is genezen kan dit tijdelijk nog lastig zijn. Ook een leerling die na afwezigheid weer naar school komt, heeft daarom specifieke behoeften om in het onderwijs te kunnen functioneren. Deze paragraaf geeft de mogelijke onderwijsbehoeften weer, samen met praktische adviezen om hieraan tegemoet te kunnen komen.

Iedere leerling is uniek. Bekijk in elk individueel geval welke onderwijsbehoeften een zieke leerling precies heeft. Bepaal in overleg met een leerling en ouders zijn op welke manier de school aan de onderwijsbehoeften tegemoet kan komen.

7.3.1 Behoeftte aan aangepaste hoeveelheden werk

Wanneer een leerling weer naar school komt is het belangrijk om zijn werk af te stemmen op zijn mogelijkheden en energie. Als het voor hem nog lastig is om zich gedurende een langere tijd te concentreren is het van belang om hiermee rekening te houden. Houd ook rekening met de aansluiting met de lesstof. Omdat hij gedurende zijn afwezigheid niet alle lessen heeft kunnen volgen kan er bij sommige vakken sprake zijn van een achterstand.

7.3.2 Behoeftte aan begeleiding bij de aansluiting met leeftijdgenoten

Langdurige ziekte kan leiden tot een sociaal-emotionele achterstand, terugval of juist een voorsprong. In vergelijking met leeftijdgenoten kan een leerling na zijn ziekte bijvoorbeeld jonger gedrag vertonen en afhankelijker zijn. Ook is het mogelijk dat hij juist voorligt op sociaal-emotioneel gebied. Mogelijk heeft hij dan geen aansluiting meer bij zijn leeftijdgenoten doordat hij zoveel gezien, gedacht, beleefd en ervaren heeft. Probeer een mogelijkheid te vinden om de leerling om te laten gaan met leerlingen uit bijvoorbeeld een andere groep met wie hij betere aansluiting heeft.

7.3.3 Behoeftte aan extra zorg en aandacht

Wanneer een leerling weer naar school gaat is het belangrijk om zijn welzijn en de gesteldheid in de gaten te houden. Veranderingen in gedrag en/of schoolprestaties kunnen erop wijzen dat de klachten terugkomen. Het is van belang om hierover contact te houden met ouders.

Een leerling die door ziekte een langere tijd afwezig is geweest heeft vaak veel meegemaakt. Hij zal hierover mogelijk willen vertellen. Hoewel de leerkracht de leerling tijdens die periode misschien niet veel heeft gezien, zal hij door de ouders wel op de hoogte zijn gehouden. Onbedoeld kan hij hierdoor vergeten om ook de leerling zelf te vragen naar zijn kant van het verhaal. Door met een leerling over zijn ervaringen te spreken is het voor een leerkracht ook gemakkelijker om een beeld te vormen van de eigen beleving van de leerling. Hierdoor krijgt de leerling tevens het gevoel dat de gevoelens die hij hierbij ervaart worden erkend.

7.3.4 Behoeftte aan zelfstandigheid

Betrokken leerkrachten of klasgenoten hebben vaak de neiging om taken van een zieke leerling over te nemen en hem te helpen. Uiteraard doen zij dit met de beste bedoelingen. Voor een leerling is dit echter niet altijd prettig. Hij kan het gevoel krijgen dat hij door anderen zielig wordt gevonden en kan zich daardoor buitengesloten voelen. Daarnaast heeft een zieke leerling net als alle andere opgroeiende kinderen behoefte aan een toenemende mate van zelfstandigheid naarmate hij ouder wordt. Zijn ziekte kan soms zorgen voor juist meer afhankelijkheid. Daarom is het belangrijk om hem zelfstandigheid te bieden waar dat kan en hem niet teveel uit handen te nemen.

7.3.5 Behoeftte aan zelfvertrouwen

Een ongeluk, ziekte of de behandeling ervan kan tot gevolg hebben dat het uiterlijk van een leerling is veranderd. Dit kan een negatieve invloed hebben op zijn zelfbeeld. Het is mogelijk dat een leerling zich zorgen maakt over of angstig

is voor de reactie van zijn klasgenoten wanneer hij naar school terugkeert. Het is daarom belangrijk om hiermee rekening te houden en zowel de leerling zelf als zijn klasgenoten hierop voor te bereiden.

Daarnaast hebben schoolprestaties invloed op het zelfbeeld van kinderen. Wanneer een zieke leerling bij terugkomst op school het gevoel heeft dat hij de aansluiting met de lesstof mist, kan dit een negatief effect hebben op zijn zelfbeeld en zelfvertrouwen. Een ernstige ziekte kan als gevolg hebben dat een leerling minder vertrouwen heeft in zijn eigen lichaam en zijn mogelijkheden. Hij heeft daarom waardering nodig van anderen voor zijn persoon en zijn eigen mogelijkheden. Het is bijvoorbeeld van belang om het schoolwerk en de inhoud van de lessen aan te laten sluiten op zijn mogelijkheden. Ook het stimuleren van zelfstandigheid is hierbij van belang.

7.3.6 Behoeftte aan veiligheid

Ziekte heeft over het algemeen een grote invloed op het functioneren van een leerling. Thuis vinden soms veel veranderingen plaats in de dagelijkse gang van zaken. Voor de leerling is dit niet prettig en kan dit zelfs beangstigend zijn. School is echter een plek die nagenoeg hetzelfde blijft. Naar school gaan biedt een leerling houvast en structuur en kan daarmee voor een leerling een veilige plek zijn. Probeer school daarom zo gewoon mogelijk te houden.

7.3.7 Behoeftte aan continuïteit

Wanneer een leerling na een lange periode van afwezigheid bij terugkomst op school veel lesstof gemist heeft, kan overwogen worden om hem een groep over te laten doen. Weeg uitgebreid af of het besluit tot zittenblijven verstandig is. Ondanks leerachterstand kan de plaatsing in een nieuwe groep voor een leerling erg moeilijk zijn. Zijn vertrouwde klasgenoten en zijn houvast vallen daarmee weg.

7.3.8 Behoeftte aan flexibiliteit

Wanneer een leerling na een periode van afwezigheid weer naar school komt, is het mogelijk dat hij nog niet altijd hele dagen of gedurende de hele week naar school kan. Het kan zijn dat hij nog klachten van zijn ziekte of de behandeling ervan ervaart. Doordat deze klachten kunnen wisselen, kan het voor ouders lastig zijn om hun kind volgens een afgesproken rooster naar school te laten gaan. Soms zal het lukken om een hele schoolweek halve dagen naar school te komen en soms lukt het misschien maar een paar uur. Bespreek de mogelijkheden met de leerling en zijn ouders. Wees hierin flexibel.

7.4 Tips

Door tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeften van een zieke leerling kan het voor hem gemakkelijker zijn om aan het onderwijs in de groep deel te nemen. Het volgende overzicht geeft deze behoeften nog eens weer. Daarnaast biedt het overzicht concrete tips die een leerkracht toe kan passen bij het verzorgen van het onderwijsaanbod aan een zieke leerling, waarmee hij aan de onderwijsbehoeften tegemoet komt.

Onderwijsbehoefte	Tips
Behoeftte aan aangepaste hoeveelheden werk	<ul style="list-style-type: none">• Geef alleen belangrijke opdrachten die nodig zijn om de lesstof te begrijpen. Voorkom onnodige herhaling van lesstof die hij al beheerst. Eventuele achterstand is op die manier sneller in te lopen.• Geef opdrachten die aansluiten bij de interessegebieden van de leerling.• Zorg voor afwisseling in de opdrachten. Bied bijvoorbeeld zowel moeilijkere als gemakkelijkere opdrachten aan en zowel meer theoretische als praktische opdrachten, waarbij een leerling bijvoorbeeld iets moet knutselen.• Bied vooral kortere opdrachten aan of deel grotere opdrachten duidelijk in kleinere delen op.• Zorg voor aansluiting met de lesstof. Breng het niveau van de leerling in kaart waarmee hij terugkomt in de groep. Laat de nieuwe lesstof hierop aansluiten.

Onderwijsbehoefte	Tips
Behoefte aan begeleiding bij de aansluiting met leeftijdgenoten	<ul style="list-style-type: none"> • Probeer een beeld te vormen van het niveau van de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerling. Observeer het gedrag van de leerling en de manier waarop hij met zijn klasgenoten omgaat. • Ga gesprekken aan met de leerling en zijn ouders wanneer de leerling onvoldoende aansluiting met zijn leeftijdgenoten lijkt te vinden. • Organiseer momenten waarop de leerling contact heeft met leerlingen met wie hij beter aansluiting heeft. Laat hem bijvoorbeeld eens met een andere groep mee gymmen of meedoen met een project.
Behoefte aan extra zorg en aandacht	<ul style="list-style-type: none"> • Observeer het gedrag van de leerling. Veranderingen kunnen met het welzijn en de gesteldheid van de leerling te maken hebben. • Houd veranderingen in leerprestaties in de gaten. • Neem bij opvallende of aanhoudende veranderingen contact op met ouders. • Vraag naar het eigen verhaal en de beleving van de leerling, ook al ben je bijna volledig op de hoogte. • Plan af en toe een moment vrij voor een individueel gesprek met de leerling, bijvoorbeeld eens in de twee weken.
Behoefte aan zelfstandigheid	<ul style="list-style-type: none"> • Probeer een balans te vinden tussen het bieden van extra zorg en aandacht en het stimuleren van zelfstandigheid. • Voorkom dat een leerling teveel wordt beschermd.
Behoefte aan zelfvertrouwen	<ul style="list-style-type: none"> • Bespreek met de groep eventuele uiterlijke veranderingen van een leerling voordat hij terugkomt. • Bekijk de mogelijkheden om de klasgenoten voor te bereiden op de verandering, bijvoorbeeld door foto's te tonen of eerst door middel van een webcam of ICT-middelen contact te hebben. • Leg een leerling uit dat zijn klasgenoten weten dat hij er anders uitziet. • Geef regelmatig positieve feedback bijvoorbeeld door middel van complimenten. • Creëer succeservaringen.
Behoefte aan veiligheid	<ul style="list-style-type: none"> • Houd zoveel mogelijk vast aan de gebruikelijke klassenregels, de geldende afspraken en het ritme van de groep. • Breng niet teveel grote veranderingen aan in de klas.
Behoefte aan continuïteit	<ul style="list-style-type: none"> • Probeer plaatsing in een nieuwe groep te vermijden. • Bied veiligheid door een leerling in zijn vertrouwde omgeving te houden.
Behoefte aan flexibiliteit	<ul style="list-style-type: none"> • Laat ouders merken dat het altijd mogelijk is dat hun kind naar school komt, ook als hij nog geen hele dagen kan blijven. • Maak afspraken over hoe gehandeld zal worden wanneer een leerling tijdens een schooldag te moe wordt.

7.5 Contact met ouders

Tijdens een periode waarin een leerling door ziekte langdurig afwezig is geweest heeft regelmatig en veel contact met ouders plaatsgevonden (zie paragraaf 2.3). Zet dit contact ook voort wanneer een leerling weer naar school komt. De hoeveelheid en regelmaat waarmee contact wordt opgenomen kan dan worden afgebouwd. Houd er rekening mee dat ouders nog steeds erg bezorgd en beschermend kunnen zijn wanneer hun kind na een periode van ziekte is hersteld. Zij kunnen het bijvoorbeeld prettig vinden om met regelmaat contact met school te blijven houden, terwijl de school ziet dat het goed gaat met een leerling en dat niet nodig vindt. Hierover kan verwarring en onbegrip ontstaan. Maak daarom duidelijke afspraken met ouders over het afbouwen van contact.

Het is echter van belang om opvallende veranderingen in het gedrag en de schoolprestaties van een zieke leerling in de gaten te houden. Deze kunnen een signaal zijn dat er weer iets aan de hand is. Breng ouders hiervan dan ook zo snel mogelijk op de hoogte. Ook wanneer er geen bijzonderheden zijn en het goed gaat met de leerling, vinden ouders het prettig om dit te horen. Neem daarom ook dan af en toe contact met hen op.

Aandachtspunten voor contact met ouders na de terugkeer van een zieke leerling

- Blijf contact houden met de ouders, ook wanneer een zieke leerling weer naar school gaat.
- Maak afspraken over het afbouwen van de regelmaat en hoeveelheid van het contact.
- Houd veranderingen in het gedrag of de schoolprestaties in de gaten. Breng ouders hiervan op de hoogte.
- Neem ook contact met ouders op wanneer het een periode goed gaat.

7.6 Wanneer een leerling niet meer terugkeert...

In sommige gevallen zal een leerling niet meer naar school terugkeren. Een ziekte als leukemie of een ernstig ongeluk kan tot gevolg hebben dat een leerling overlijdt. Ook hieraan zal dan aandacht moeten worden besteed op school en in de groep. Het draagt te ver om in deze Werkwijzer uitgebreid in te gaan op de stappen die een school dan kan nemen. In het volgende overzicht staan daarom enkele websites waar informatie en rouwprotocollen te vinden zijn.

Informatie en protocollen over rouw
Stichting Kind en Rouw www.kindenrouw.nl
Hulpverleningsdienst Groningen www.ggd Kennisnet.nl/kennisnet/paginaSjablonen/raadplegen.asp?display=2&atoom=40541&atoomsrt=25&actie=2
Protocol van GGD Hollands Midden www.uitvaart.nl/page_1910.html

Tevens is het mogelijk om externe hulp in te schakelen om het schoolteam te ondersteunen wanneer een leerling overlijdt. Het volgende overzicht geeft enkele voorbeelden van instanties die hulp kunnen bieden.

Instanties die kunnen ondersteunen bij het overlijden van een leerling

- GGD
- GGZ
- Schoolmaatschappelijk werk
- Begeleiding vanuit een onderwijsbegeleidingsdienst
- Bureau Jeugdzorg
- Centrum voor Jeugd en Gezin
- Landelijke Stichting Rouwverwerking

Dankwoord

In december 2008 richtten mijn man en ik onze stichting, SVENS Stichting, op, met als doelstelling: ons op wat voor manier dan ook inzetten voor kinderen met kanker.

Wij maakten zelf mee hoe moeilijk het voor een kind met kanker is om de aansluiting met de klas te behouden. Deze kinderen raken als snel in een sociaal isolement. Maar ook voor de leerkracht, de klasgenoten en hun ouders is het lastig om te bepalen wat zij moeten en kunnen doen.

Als Stichting wilden wij daar graag iets mee doen. We schreven daarom een eerste plan, maar de uitvoering daarvan bleek minder eenvoudig. Vooral omdat we wilden dat onze inzet zich niet zou beperken tot een eenmalige actie, maar zou leiden tot een langdurig resultaat. Gelukkig troffen wij een geweldige partner in de CED-Groep. Deze samenwerking heeft geresulteerd in de *Werkwijzer* zoals die er nu uitziet.

Op deze plaats wil ik een aantal personen en instellingen bedanken, die het voor ons mogelijk hebben gemaakt om onze plannen te realiseren. Hun steun is voor ons van grote waarde geweest.

Allereerst is dat de Stichting Roparun, voor het beschikbaar stellen van geld aan de Gemeenten Cromstrijen en Binnenmaas. In het verlengde daarvan bedank ik de gemeenten Cromstrijen en Binnenmaas die er vervolgens voor gekozen hebben een deel van dit geld ter beschikking te stellen aan onze Stichting, voor het uitwerken en realiseren van ons plan.

Hans Piederiet, die ons in contact bracht met Els Rietveld van de CED-Groep om eens te kijken naar ons plan.

Els Rietveld, voor het inzetten van Tamara Wally voor de verdere uitwerking van ons plan.

De scholen en de partners die de eerste concepten van het plan kritisch wilden bekijken en ons van de nodige commentaren hebben voorzien.

Aparte vermelding verdient Tamara Wally. Zij heeft ons conceptplan verder uitgewerkt, de *Werkwijzer* geschreven en ons plan gemaakt zoals wij het bedoelden. We zijn heel trots op het eindresultaat en geloven er in. Tamara, bedankt voor al jouw input!

Tot slot bedank ik Marjan Blom, omdat zij de eerste aanzet tot dit plan heeft gegeven en gewoon omdat ze zo'n ontzettend fijne vriendin is.

Zoals gezegd waren het mijn eigen ervaringen waardoor we zijn begonnen aan dit project. En juist daarom ben ik zo blij met de *Werkwijzer* zoals die hier nu ligt. Ik heb er alle vertrouwen in dat deze *Werkwijzer* in de praktijk het door ons beoogde resultaat zal boeken en de kinderen waar het voor bedoeld is daadwerkelijk verder zal helpen.

Saskia op 't Ende

Literatuurlijst

Basisschoolproject 'Het Ziekenhuis.' Verkregen op 17 november 2010 via <http://www.kindenziekenhuis.nl/publicaties/basisschoolproject/>

De Bresser, S. (2009). *Ziek, maar toch op school? De effectiviteit en efficiëntie van het gebruik van ICT-sets voor onderwijs aan leerlingen met een chronische aandoening.* Verkregen op 2 december via <http://www.ziezon.nl/homepage/ict/onderwijs>

De Lange, S. (2008). *Teleleren als middel tot ondersteuning van het onderwijs aan chronisch en langdurig zieke leerlingen.* Verkregen op 2 december 2010 via <http://www.ziezon.nl/homepage/ict/onderwijs>

Educatieve Voorziening UMC Utrecht (2007). *Een leerling met leukemie in de klas. Succesvolle terugkeer in de klas.*

Jansen, W. (2005). *Ziek... en toch school. Protocol onderwijsondersteuning zieke leerlingen primair onderwijs.* Verkregen op 15 november 2010 via <http://www.iselinge.nl/ziekeleerlingen/>

Naafs-Wilstra, M. (1995). *Kinderen met kanker: school en toekomst.* Zwolle: Vereniging Ouders, Kinderen en Kanker.

Pelle, R. (2010). *Als je verdriet hebt, mag je ook verdriet hebben.* Attent (3).

Pot, L., Smit, A., & Frans, R. (2010). *Team Players. Leerlingen participeren in het onderwijs. Praktische en concrete tips voor leerkrachten.* Rotterdam: CED-Groep.

Pot, L., & Van Effeveren-Wiersma (2010). *Mijn portfolio sociale competentie.* Rotterdam: CED-Groep.

Protocol Onderwijsondersteuning zieke leerlingen Primair Onderwijs. Verkregen op 8 november 2010 via www.ziezon.nl

Van den Bekerom, F. & Hulsman, C. (2005). *Aandachtspunten voor zieke kinderen in het onderwijs.* Verkregen op 15 november 2010 via www.ziezon.nl/uploadedFiles/35.pdf

Bijlagen

Om alle ouders van de klasgenoten van een zieke leerling te informeren, kan het handig zijn om een informatiebijeenkomst te organiseren. Uiteraard kan dit op verschillende manieren. Deze bijlage biedt een voorbeeld van richtlijnen die een school kan gebruiken bij het organiseren van een ouderbijeenkomst. De checklists geven een overzicht van de verschillende activiteiten die hierbij nodig zijn.

Voorafgaand aan de ouderbijeenkomst

- *Doelgroep bepalen*

Bespreek samen met de ouders van een zieke leerling welke ouders geïnformeerd moeten worden. In ieder geval zullen de ouders van de klasgenoten voor de bijeenkomst worden uitgenodigd. Daarnaast kan bekeken worden of het nodig is om ook de ouders van (enkele betrokken) leerlingen uit andere klassen uit te nodigen.

- *Overleg met ouders van een zieke leerling*

Overleg met de ouders van een zieke leerling welke informatie zij met de ouders van klasgenoten en andere betrokken leerlingen willen delen. Bespreek ook welke rol zij in de informatie overdracht willen spelen: willen zij bij de avond aanwezig zijn of liever niet? Willen zij zelf vertellen over de situatie van hun zieke kind, of willen zij dit liever aan de leerkracht of intern begeleider overlaten?

- *Spreker(s) organiseren*

Bespreek binnen de steungroep en samen met de ouders van een zieke leerling wie de ouderbijeenkomst zal leiden. Overleg met ouders of zij zelf willen vertellen over de ziekte van hun kind of dat zij dit liever aan de leerkracht of intern begeleider over laten. Het is ook mogelijk om een arts bij de bijeenkomst te betrekken die medische informatie over de ziekte kan geven. Daarnaast kan de schoolmaatschappelijk werker vragen van ouders beantwoorden. De leerkracht of intern begeleider kan uitleggen op welke manier in de klas aandacht hieraan zal worden besteed. Wanneer de ouders van betrokken leerlingen uit andere klassen aanwezig zijn, is het prettig wanneer ook de leerkrachten van deze leerlingen bij de ouderbijeenkomst zijn.

- *Contactpersoon afspreken*

Het is raadzaam om vooraf een contactpersoon van de school te benoemen bij wie ouders terecht kunnen met vragen. Dit kan bijvoorbeeld de leerkracht, intern begeleider of schoolmaatschappelijk werker zijn.

- *Uitnodiging ouders versturen*

Verstuur per post een informatiebrief waarin kort wordt medegedeeld dat een leerling langdurig ziek is en hier tijdens een ouderbijeenkomst uitgebreid informatie over zal worden gegeven. Maak gebruik van een antwoordstrookje, zodat duidelijk is hoeveel ouders er ongeveer bij de bijeenkomst aanwezig zullen zijn. Vernoem in de uitnodiging ook de contactpersoon van school, met het e-mailadres en telefoonnummer. Wanneer ouders niet kunnen aanwezig zijn, maar toch alvast informatie willen of vooraf vragen hebben, weten zij bij wie ze hiervoor terecht kunnen.

- *Benodigde materialen verzamelen*

Verzamel al het materiaal over het thema ziekte dat binnen de school aanwezig is zodat ouders dit kunnen inzien. Denk hierbij aan (voor)leesboeken, leskoffers en andere educatieve middelen. Leen eventueel extern nog extra materialen. Leen bijvoorbeeld bij de bibliotheek (prenten)boeken voor leerlingen zelf die ouders thuis kunnen voorlezen of bestel folders bij een stichting die is opgezet rondom de betreffende ziekte. Zet een televisie met video/dvd-speler klaar wanneer videomateriaal gebruikt gaat worden. Zorg voor voldoende koffie/thee e.d.

Opbouw van de ouderbijeenkomst

Het is aan te raden om een ouderbijeenkomst maximaal anderhalf uur te laten duren, bijvoorbeeld van 19.30 uur tot 21.00 uur. Laat een plenair gedeelte niet langer duren dan 45 minuten en zorg voor voldoende gelegenheid om vragen te stellen. Houd tussendoor een pauze, zodat ouders ook elkaar ontmoeten.

Het volgende schema geeft een mogelijke indeling van het programma met een tijdsindicatie. Ook zijn hierbij suggesties gegeven voor sprekers.

Programma onderdeel	Spreker	Tijd
• Welkom en introductie	Bijvoorbeeld leerkracht, intern begeleider of directie.	5 minuten
• Informatie Geef informatie over de ziekte, de behandeling en de gevolgen voor het schoolgaan. Denk ook aan medische informatie over bijvoorbeeld besmettingsgevaar.	Leerkracht en/of ouders. Eventueel ondersteund door een arts en/of schoolmaatschappelijk werker.	30 minuten
• Vragen		10 minuten
• Pauze		15 minuten
• Aanpak in de klas Leg uit op welke manier de klasgenoten over de situatie van een zieke leerling zullen worden geïnformeerd. Bespreek het belang van het contact tussen een zieke leerling en zijn leeftijdgenoten. Vraag of ouders bereid zijn om hieraan mee te werken.	Leerkracht en/of intern begeleider.	20 minuten
• Vragen		10 minuten
• Afsluiting Benoem tijdens de afsluiting nog eens de contactpersoon bij wie de ouders terecht kunnen wanneer zij na de bijeenkomst toch nog vragen hebben.	Bijvoorbeeld door leerkracht, intern begeleider of directie.	5 minuten

Na afloop van de ouderbijeenkomst

- *Evaluatie met de organisatoren*
Spreek de bijeenkomst met elkaar na. Bespreek welke zaken goed gingen en welke een volgende keer beter of anders zouden kunnen.
- *Evaluatie met het team*
Bespreek met het team de bijeenkomst: wat vonden zij ervan? Spreek met elkaar af hoe er omgegaan wordt met vragen van ouders.
- *Vragen van ouders*
Wees alert op vragen van ouders. Wanneer ouders na de bijeenkomst nog vragen hebben, verwijst hen dan naar de contactpersoon. Ga daarnaast na of bepaalde vragen vaak voorkomen of aanleiding geven om tussentijds een informatiebrief met nieuwe informatie naar ouders te sturen.

Deze bijlage geeft een voorbeeld van een uitnodiging voor een ouderbijeenkomst. Deze voorbeeldbrief kan een school aanpassen aan de specifieke situatie van een zieke leerling. Ouders en school kunnen tevens aanvullende informatie toevoegen.

Geachte ouder(s)/verzorger(s),

Bij onze [zoon/dochter] uit groep [...] is de diagnose [...] gesteld. Dit is [korte uitleg van de ziekte, bijvoorbeeld: 'een vorm van kanker' of 'een chronische ziekte'].

Zo lang het mogelijk is, willen wij dat [naam] net als ieder ander kind gewoon naar school gaat. Wanneer dit niet langer mogelijk is, zal [naam] vanuit thuis of vanuit het ziekenhuis onderwijs krijgen.

Graag zouden wij u verder informeren over de [ziekte] van [naam], over de behandeling en de gevolgen voor school. Hiervoor organiseren wij in samenwerking met de school een informatiebijeenkomst op [datum] om [tijd]. De bijeenkomst vindt plaats op school. Tijdens deze bijeenkomst zal de school toelichten op welke manier er op school met de ziekte van [naam] zal worden omgegaan.

Nadat de ouderbijeenkomst heeft plaatsgevonden, zullen ook de klasgenoten van [naam] op de hoogte worden gebracht.

Graag zien we u op de bijeenkomst op [datum] om [tijd]. U kunt zich aanmelden door het onderstaande antwoordstrookje mee te geven aan de leerkracht van uw kind.

Mocht u niet naar de bijeenkomst kunnen komen of nog vragen hebben, dan vragen wij u contact op te nemen met [naam, e-mailadres en telefoonnummer contactpersoon].

Met vriendelijke groet,
De ouders van [naam]

Antwoordstrookje ouderbijeenkomst [datum en tijd]

De ouder(s)/verzorger(s) van komen wel/niet* naar de ouderbijeenkomst op [datum] om [tijd].

* Doorhalen wat niet van toepassing is.

Colofon

Ontwikkelaar:

CED-Groep Rotterdam

Project *Wijzer Onderwijs*:

Tamara Wally

Vormgeving:

Ton Kuijpers Vormgeving, Rotterdam

Met dank aan:

SVENS Stichting:

Mw. S. Op 't Ende

Mw. M. Blom

De collega's van de CED-Groep Rotterdam:

Mw. E. Rietveld

Dhr. H. Boudestein

Mw. E. van Efferen-Wiersma

Mw. H. Bijl-van Gelder

Mw. L. Meijer

Mw. M. Boele

Mw. M. Straathof (stagiaire)

Mw. M. Klep (stagiaire)

Deskundigen:

Mw. J. Staring, Eduniek

Mw. J. Kranendonk, kindercoach

Mw. M. Helmink, Stichting Educatie Zieke Leerlingen, Rotterdam en omstreken

Mw. P. Goudappel, Stichting Educatie Zieke Leerlingen, Rotterdam en omstreken

Mw. E. van der Wal, Stichting Educatie Zieke Leerlingen, Rotterdam en omstreken

De collega's van de volgende scholen:

OBS De Takkebosse, Numansdorp

Paus Johannesschool, Spijkenisse

Prinses Margrietschool, Zoetermeer

't Schrijverke, Zoetermeer

De *Werkwijzer: Contact met een zieke leerling en zijn ouders* is tot stand gekomen dankzij de financiële steun van:

SVENS Stichting

Uitgave

CED-Groep

Postbus 8639

3009 AP Rotterdam

Bezoekadres: Dwerggras 30, Rotterdam

T: + 31 10 4071 599

www.cedgroep.nl